

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Monika Říhová

Pojetí člověka v díle C. G. Junga

Olomouc 2014

vedoucí práce: PhDr. Petr Zima, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím literatury uvedené v seznamu literatury této bakalářské práce.

V Olomouci dne 1. dubna 2014

.....

podpis

Děkuji PhDr. Petru Zimovi, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce, za veškeré rady, připomínky a za celkovou spolupráci.

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Život a dílo C. G. Junga	6
2.1 Carl Gustav Jung	6
2.2 Dílo C. G. Junga.....	16
2.3 Přehled základních pojmů	17
3. Člověk a duše. Život po smrti.	20
3.1 Duše.....	20
3.2 Posmrtný život	23
3.3 Vědomí a nevědomí	25
4. Nástin Jungovy etiky, problém dobra a zla	28
4.1 Svědomí.....	29
4.2 Dobro a zlo.....	30
4.3 Mezilidské vztahy	31
4.3.1 Lékař a nemocný	32
4.3.2 Muž a žena, manželství	33
4.3.3 Mládí a stáří.....	34
5. C. G. Jung a náboženství.....	36
5.1 Světový názor, cesta k Bohu	37
5.2 Východ versus Západ.....	40
5.3 Tao a dovršení	41
6. Využití tématu ve výuce ZSV a OV.....	43
7. Závěr	44
Prameny a literatura	45

1. Úvod

Cílem mé bakalářské práce je rozpracování tématu „Pojetí člověka v díle Carla Gustava Junga“ do několika oblastí, a to právě z toho důvodu, abych se více přiblížila tomuto, ač známému, přesto trochu opomíjenému psychologovi, který se podílel např. na zkoumání příčin a léčbě schizofrenie, a který často zůstává ve stínu dalších významných psychologů Ericha Fromma a Sigmunda Freuda.

Celá práce bude založena převážně na teoretických analýzách Jungových děl, díky kterým se seznámíme s jeho pojetím duše, s některými důležitými pojmy jako např. psyché, vědomí a nevědomí, tao aj., nebo také s jeho názory na život po smrti. Opomenuta nebude ani problematika dobra a zla, ani myšlenky z oblasti etiky, ve které se zabývá mj. různými mezilidskými vztahy a projevy (svědomí, mládí a stáří aj.). V mnoha Jungových dílech se také můžeme setkat s porovnáváním jeho názorů s názory Freuda, které jsou často protichůdné. Dílčí částí bude také Jungův pohled na náboženství (např. záležitost východní meditace, snící svět Indie, tao aj.).

Důležitou součástí této práce bude také informování o životě samotného Junga, při kterém budu vycházet mj. také z cizojazyčné publikace, konkrétně z díla švýcarské psychologičky a Jungovy žákyně Jolande Jacobi.

Jelikož je Carl Gustav Jung představitel psychologie, která je na většině škol součástí výuky Základů společenských věd nebo Občanské výchovy, zaměřím se také na využití zvoleného tématu v těchto dvou předmětech, na vzájemné prolínání psychologie s filozofií či etikou apod.

Po prostudování celé práce bychom tedy měli být schopni poskytnout základní informace o životě a tvorbě Junga, interpretovat některé jeho názory a myšlenky, vysvětlit jím zavedené pojmy, případně uvést některé rozdíly jeho a např. Freudovy psychologie.

2. Život a dílo C. G. Junga

2.1 Carl Gustav Jung

Carl Gustav Jung, významný lékař, psychoterapeut a zakladatel analytické psychologie, se narodil 26. července 1875 v malé švýcarské vesnici zvané Kesswil. Zde, v prostředí rurálního Švýcarska, v období, ve kterém bylo křesťanství spjato s pověrami, také vyrůstal. Lidé ho často popisovali jako venkovana, přirozeného, prostého a klidného. Sám sebe však označil za empirika, protože se zajímal pouze o to, co lze ověřit zkušeností. To, co nemohl demonstrovat na základě lidské zkušenosti, pro něj bylo nezajímavé. Tvrdil také, že jako křesťan zastává křesťanskou pravdu, naproti tomu však nikdy netvrdil nic o bohu samotném, neboť předpokládal, že o něm nelze tvrdit vůbec nic – odkazuje pouze na psychologii představy boha.¹

Jungovými rodiči byli Paul Achilles Jung - pastor švýcarské reformované církve, který se po čase stal velmi frustrovaným ze své pracovní rutiny. Zabýval se orientálními jazyky, byl autorem disertační práce o arabské verzi Písni písní a lidé o něm hovořili na jedné straně jako o klidném, nenáročném, laskavém a uznávaném člověku, na straně druhé ho často označovali za člověka nudného. Jeho manželkou a Carlovou matkou byla Emilie Preiswerková – podle některých ošklivá, panovačná a povýšená žena, podle jiných zase moudrá a srdnatá. Sám Jung se domníval, že jeho matka komunikuje s duchy. Celá rodina žila v průběhu let na velkém množství venkovských far, např. Laufen nedaleko Schaffhausenu, který se nachází blízko Rýnských vodopádů. Tyto vodopády mohou být důvodem Jungova strachu z dunící vody.

Carl, jako druhorozený syn, byl po smrti svého staršího bratra Paula, který zemřel krátce po narození, vystaven přehnané péči svých rodičů. Jako malý si rád hrával sám, mimo dosah ostatních dětí. Jeho oblíbenou knihou, než se vůbec naučil číst, byla *Orbis Pictus*, ilustrovaná dětská kniha o náboženství. Otec ho také učil latině a později navštěvoval vesnickou školu, ve které se používaly tělesné tresty, aby si žáci danou látku vštípili. V roce 1884 se mu narodila sestra Gertrude a jeho pocity byly velmi negativní. Podle něj šlo o malé stvoření, které ho zklamalo – rudá svraštělá tvářička mu připomínala tváře starců, stále zavřené oči byly pravděpodobně slepé a celkově vypadala jako nějaké štěně.²

¹ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga I. Zrození psychomága (1875 – 1917)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Rozlet, s. 9-12. ISBN 80-7252-046-6.

² HAYMAN, R. *Život C.G.Junga I. Zrození psychomága (1875 – 1917)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Ježíš Kanibal, s. 13-26. ISBN 80-7252-046-6.

V dětství měl sen, který ho ovlivňoval po celý život – zdálo se mu, že na nějaké louce našel pravouhlý otvor, ke kterému vedlo kamenné schodiště, a kruhový vstup se zeleným závěsem, za kterým byla malá komora, a na podlaze ležel červený koberec vedoucí ke zlatému trůnu. Od trůnu byl napnutý „kmen stromu“, který se podobal kůži a masu, dále zde byla hlava bez obličeje a vlasů a nepohyblivé centrální oko. Matka mu na to řekla, ať se dobře podívá na požírače lidí. Použila slovo Menschenfresser, které mělo označovat Ježíše.

V 19. století byla většina rodičů velmi netolerantní vůči přirozené zvědavosti týkající se lidského těla, takže i z tohoto důvodu se Jung styděl hovořit o masturbaci, což vedlo také k tomu, že neměl rád vyprávění nestydatých snů. Jeho strach z intimity posílil jeho sebeopovržení a narcismus a byl přesvědčen, že je buď vyvržencem nebo vyvoleným, člověkem prokletým či požehnaným.³

Když mu bylo 11 let, začal navštěvovat gymnázium v Basileji. Často zažíval pocity studu, protože musel trpět matčiny dotazy, zda se vysmrkal, jestli si vzal kapesník apod. Utěšoval se modlitbami k Pánubohu, nikoli však k Ježíši, protože Bůh pro něj znamenal mystérium (nikdo nevěděl, jak vypadá). V létě roku 1887 se však změnilo jeho náboženské uvažování, a to díky snu, ve kterém viděl Boha kadit (doslova, bez eufemismu). Seděl na zlatém trůnu a „kadil masivní hovno, které rozbilo katedrálu“. Téhož roku měl Jung nehodu, kvůli které přerušil na delší dobu studium. Nechození do školy se stávalo jeho lstí – vždy, když měl dělat úkoly, padal do mdlob apod. Časem se jeho rodiče začali obávat, zda je nevyléčitelný, jak si vůbec vydělá na živobytí aj., proto se pro jistotu „rozhodl uzdravit“. Jung byl přesvědčen, že má dvě osobnosti, číslo jedna – méněcenný školák, bez pozornosti, ostýchavý, a osobnost druhou, kterou sám nazýval Číslo dvě – ta v sobě obsahovala moudrost dospělého muže. Byl skeptický, nedůvěřivý, držel si odstup od druhých lidí, nikoli však od přírody. Svůj systém seberozštěpení považoval za záchranu.⁴

Dlouhá léta žil v osamocení, věnoval se četbě a našel zálibu v německém romantismu, který posílil jeho antipatii k materialismu a vědeckému racionalismu. Čím více ho inspirovali němečtí romantikové, tím více se vyhýbal kontaktům s jinými lidmi. V této době se Jungův otec stával obětí církve, padal do propasti teologického uvažování a neměl žádnou šanci pří-

³ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga I. Zrození psychomága (1875 – 1917)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Ježíš Kanibal, s. 13-26. ISBN 80-7252-046-6.

⁴ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga I. Zrození psychomága (1875 – 1917)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Taková hříšná myšlenka, s. 27-42. ISBN 80-7252-046-6.

mého kontaktu s bohem. Proto při modlení žádal, aby mu byla navrácena víra. Církev mu však nepomohla a opustila ho. O několik let později pastor onemocněl a zemřel.⁵

V dubnu roku 1895 byl Jung přijat na lékařskou fakultu basilejské univerzity. Byl dobrým studentem, později jmenován mladším asistentem anatomie, dále vedl kurzy histologie. Nejvíce se však jeho zájem upínal na morfologický pohled v nejšířším slova smyslu. Zde se také seznámil s teoriemi tzv. neovitalistů, biologů, kteří odmítali Darwinův materialismus. V květnu 1895 se přidává ke sdružení s názvem Zofingia, které se rovnalo německým bratrstvům, ale zachovávalo si svou švýcarskou nezávislost. Jejich mottem bylo „Za vlast, přátelství a písmo.“ Toto společenství se věnovalo různým tématům, např. lidovým písním, federálním bankám aj. S odstupem času začal Jung tíhnout ke spiritismu (nacházel spojitosti mezi ním a psychologii) a na základě četby a pozorování hypnotizérů v akci se stal také hypnotizérem, který začal pořádat sezení, seance. V této době většina jeho spolužáků navazovala vztahy s dívkami, on však začal budovat své teorie, že pro duši je nejdůležitější vztah se sebou samým, a že cesta k duchovní dospělosti vede přes integraci já. Časem však potkává čtrnáctiletou Emmu Rauschenbachovou a je přesvědčen, že spatřil svou budoucí ženu. Později toto setkání označil za lásku na první pohled.⁶

Jung se snažil o „usmíření vědy se spiritismem“, odmítal jak ortodoxní křesťanství, tak materialismus, a četl komentáře ke spiritismu od Arthura Schopenhauera⁷, který považoval za skeptika a ignoranta každého, kdo by pochyboval o faktech zvířecího magnetismu a jasnovidnosti, kterou umožňuje. Schopenhauer věřil v jakýsi snový orgán, který působil během spánku při vědomí a měl uvádět do světa jevů dojmy zapuštěné ve světě, který je nadřazený světu fenomenálnímu. Snový orgán dvou lidí by se účastnil stejné aktivity, pokud by nějaký duch v něm na sebe vzal tělesný zjev. Tento orgán by pak měl fungovat během stavů transu, mělo by dojít ke sblížení snových orgánů hypnotizéra a média.

Jung, jako charismatická osobnost, dokázal v lidech vzbudit silný dojem, avšak většina jeho spolužáků nebrala jeho víru ve spiritismus vážně. Měl podporu od studentů přírodních věd a matematiky, ale také se mu dostávalo mlčení od studentů teologie. Na jedné ze svých přednášek s názvem „Úvahy o křesťanství“ tvrdil, že je nezbytné odmítnout moderní racionalismus. Pokud má mít křesťanství nějaký smysl, musí být akceptován celý metafyzický a kon-

⁵ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga I. Zrození psychomága (1875 – 1917)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Taková hříšná myšlenka, s. 27-42. ISBN 80-7252-046-6.

⁶ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga I. Zrození psychomága (1875 – 1917)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Geologie osobnosti, s. 43-54. ISBN 80-7252-046-6.

⁷ Německý filozof 19. století, zastánce pesimistické filozofie

ceptuální vesmír prvotních křesťanů. Křesťanství pak označil jako roztržku s celým světem a tvrdil, že nelze uvěřit v možnost mytického spojení s Bohem bez zřeknutí se rozlišování mezi realitou a halucinací. Teologické problémy ho zajímaly, i když říkal, že jen proto, že ho baví hádky a argumentace studentů teologie (náznak rozporu, který měl charakterizovat celé jeho dílo, protože ať chtěl být sebevíc považován za empirika, vlastní víru ignorovat nedokázal).⁸

V zimním semestru 1898-1899 se přihlásil na kurz psychiatrie. Profesor, pod jehož vedením tento kurz probíhal, však nebyl příliš inspirativní, a Jung na to reagoval ve své čtvrté přednášce pro Zofingii. Delší dobu přednášel také o tom, že by nás věda dokázala uspokojit pouze za předpokladu, že by nás naplnila vírou a moudrostí. Věřil také v to, že jeho předurčením je prostoupit skrytý smysl přírody. Za nejsilnější složku své individuality pak považoval svoji zvědavost. Dále se také přibližoval ke své pozdější ideji archetypu, k něčemu, co je nepoznatelné, ale slouží jako jakási nevědomá struktura, jako formující princip. Po absolvování univerzity mu byla nabídnuta práce od Friedricha von Müllera, šéfa lékařské kliniky, který se vzdal své pozice, aby mohl vést lékařskou kliniku v Mnichově. Jung byl však přitahován spíše psychiatrií, která byla tehdy považována za podřadný obor medicíny. V létě 1889 navštívil druhý psychiatrický kurz, při kterém studoval ze skript „Lehrbuch der Psychiatrie“ od Richarda von Krafft-Ebinga, které se věnovaly neuróze jako nemoci osobnosti. Právě toto prý Junga přesvědčilo, že psychiatrie je jeho budoucností – šlo o oblast zkušenostní, která byla společná i pro oblast biologickou a spirituální – zde se mohla příroda střetávat s duchem. V roce 1899 se uskutečnila jeho poslední přednáška pro bratrstvo – nadešel čas nekompromisního odmítnutí racionalismu.⁹

K získání psychiatrické praxe ve Švýcarsku vedla v této době jediná možnost – působení v ústavu, kterému se doopravdy říkalo blázinec. Burghölzli byl blázinec (a současně i psychiatrická léčebna) curyšské univerzity, který dosáhl největšího rozmachu pod vedením ředitele Augusta Forela, psychiatra, neurologa, entomologa a sociálního reformátora. Ten později předal vedení ústavu svému bývalému žákovi Eugenu Bleurelovi. V této době zde sloužili pouze čtyři lékaři, kteří se starali o 340 chovanců. Jung mezitím opouští Basilej, aby se vzdálil matce a příbuzným, kteří s ním zacházeli jako s dítětem, a také kvůli práci, kterou mohl přijmout, až když dokončil vojenskou službu. Roku 1900 nastupuje do práce a během

⁸ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga I. Zrození psychomága (1875 – 1917)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Magnetické tahy, s. 55-68. ISBN 80-7252-046-6.

⁹ tamtéž

několika měsíců neustále četl a téměř neopouštěl ústav. Když Jung hovořil o Bleurelovi, který věřil, že když bude trávit čas s pacienty a naslouchat jim, bude to na ně mít pozitivní dopad, popsal ho jako člověka, který považuje všechny vnější formy poznání za prokletí. Zastává křesťanskou touhu nestát druhým v cestě, má takovou dychtivost učit se, jakou může mít v jeho věku pouze mimořádně inteligentní muž, ale omezovala ho vlastní ostýchavost – bylo pro něj obtížné navazovat kontakty s druhými lidmi. Mezi Jungovy povinnosti patřila i ambulantní péče o pacienty, např. šestiletá holčička, která obvinila vlastního otce ze sexuálního obtěžování. Během prvního sezení prý „spontánně halucinovala“ o „klobáse, která tloustla.“ Na otázku, kde klobásu viděla, odpověděla, že na panu doktorovi.¹⁰

V celém ústavu docházelo k sexuální i tělesné anarchii, čtvrtina chovanců trpěla nevyléčitelným poškozením mozku (70-80% činila schizofrenie). Jung často sám obcházel jednotlivá oddělení a byl si vědom toho, jak málo lze pro pacienty udělat (např. katatonici, ztuhlí, neschopni se hýbat a hovořit, nikdy nereagovali na vnější podněty). Na jednom z večerních setkání měl Jung připravit recenzi Freudovy¹¹ knihy O snech (Über den Traum) a tato kniha na něj velmi zapůsobila. Plně ji však pochopil až později a uvědomoval si, že analýza snů vrhá nový pohled na to, co je jejich inspirací, i na jejich spojitost s bdělým životem. Časem přišel na to, že Freudovy spisy dokážou osvětlit různá mystéria a mylné představy, kterým čelil s pacienty, a byl přesvědčen, že hlavním faktorem psychózy, stejně jako neurózy, je potlačení, a že přeludy mohou být analyzovány jako sny. Základem jeho teorie se však stává myšlenka, že velkým krokem je individuace podvědomého, která má další vliv na vývoj mechanické činnosti. Později by docházelo k tomu, že by osoby byly vyslýchány jen ve svých fantaziích a učil by pacienty, aby je i oni vyslýchali jen ve svých fantaziích – jde o techniku aktivní imaginace. Jung však nepoužívá výraz podvědomý, ale místo toho mluví o nevědomém (nevědomá aktivita myslí jedince, jindy zase vnější nakupení sil – může na člověka zapůsobit jako příroda nebo jako osud).¹²

Když bylo Jungovi 27 let, setkává se podruhé s nyní dvacetiletou Emmou, která se po oslepnutí svého otce stará o celou svoji rodinu a domácnost. O pár měsíců později se rozhodl napsat jí dopis, ve kterém ji žádá o ruku. Na to však odpověděla, že je už zasnoubená s jedním mužem z vesnice. Její matce se však Jung zamlouval, proto uspořádala setkání v jedné curyš-

¹⁰ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga I. Zrození psychomága (1875 – 1917)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Blázinec, s. 69-80. ISBN 80-7252-046-6.

¹¹ Sigmund Freud, česko-rakouský lékař, psycholog 20. století a zakladatel psychoanalýzy

¹² HAYMAN, R. *Život C.G.Junga I. Zrození psychomága (1875 – 1917)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Blázinec, s. 69-80. ISBN 80-7252-046-6.

ské restauraci, kde mu vysvětlila, že Emma již zasnoubena není. Jung tedy svou žádost o její ruku zopakoval a tentokrát se mu dostalo kladné odpovědi. Mezitím se staral i nadále o své pacienty a další jeho touhou bylo zjistit, jak snadno lze vyrušit pozornost člověka nějakým vnějším vlivem (hluk, pacientovy starosti aj.), a tak přišel, spolu se svým spolupracovníkem Riklinem, na faktor roztěkanosti, kterým si ověřovali, zda u pacientů pracují vědomé či nevědomé emoce. Na podzim roku 1902 se Jung vydává do Paříže - ve Francii je psychiatrie na vyšší úrovni než kdekoli jinde. Mezitím však psával dvakrát týdně dopisy pro Emmu, ale současně ho začala přitahovat jeho sestřenice Helly, která k němu již dříve projevovala náklonnost. Tu jí však, až do nynějška (byla dospělejší, rozumnější), nikdy neopětoval. Po čase se začal cítit poněkud nešťastně, protože si uvědomoval, že obě velmi zraňuje. O devět let později však Helly umírá a v únoru 1903 se Jung žení s Emmou. Přebírá tím také kontrolu nad jejími penězi (podle švýcarského zákona tehdejší doby platí, že veškerý majetek ženy patří jejímu manželovi), což mu zaručilo profesní nezávislost.

Jung byl přesvědčen o tom, že významnou roli mezi manžely hraje dřívější vztah muže k jeho matce a ženy k jejímu otci – hovoří o síle rodičovského pouta. Často se tak stává, že matka, která není spokojena ve svém manželství, se upíná na svého syna. Je také názoru, že manželství plné porozumění vede ke špatnému rozvoji individuální osobnosti, a že neexistuje rovnost mezi manžely, protože muž je prý polygamní tvor, což nejlépe vyjádřili Francouzi, kteří říkali, že našli řešení v číslovce tři. Dále rozlišuje dva typy žen, manželky-matky a přítelkyně-konkubíny. Od Johanna Jakoba Bachofena¹³ pak přebírá výraz hetérismus, který byl používán pro raná vývojová stádia - lidstvo žilo v polygamních komunitách a ženy nevěděly, kdo je otcem jejich dětí. Jung toužil po rodině, ale současně cítil potřebu mít nějaký sexuální objekt, díky kterému by se vždy cítil jako znovuzrozený. Tento typ ženy pak nazval jako *femme inspiratrice*.¹⁴

V dubnu 1905 byl Jung jmenován starším lékařem, podřízeným pouze Bleulerovi. O dva měsíce později se stává ředitelem nového oddělení ambulantních pacientů a ve svých 30 letech je jmenován na neplacené místo soukromého docenta psychiatrie na Curyšské univerzitě.¹⁵

¹³ Švýcarský právník a historik náboženství 19. století

¹⁴ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga I. Zrození psychomága (1875 – 1917)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola S lepenkovým límečkem, s. 81-92. ISBN 80-7252-046-6.

¹⁵ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga I. Zrození psychomága (1875 – 1917)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Měsíčané, s. 93-100. ISBN 80-7252-046-6.

Postupem času se začal Jung upínat na svého přítele Freuda, stával se z něj „vášnivý Freudovec“ – nesnášel jakékoliv názory, postoje a připomínky namířené proti němu, a v březnu 1907 se ho s Emmou vydávají navštívit do Vídně. Freud pro ně přichystal oběd a Junga pozval na setkání Střeďeční psychologické společnosti (pozdější Vídeňská psychoanalytická společnost). Následně obdržel Freud pozvání do Curychu (na základě Jungova pocitu, že spolu strávili málo času).¹⁶ Postupem času, v květnu 1909, se Jung stěhuje se svojí rodinou do Küssnachtu, kde se usadila i Jungova matka a později i sestra Trudi. Mezitím si Jung začal uvědomovat jisté názorové odlišnosti mezi ním a Freudem, analyzoval tyto rozdíly a došel k závěru, že on je introvertem, zatímco Freud extrovertem. Počátkem roku 1913 tak píše poslední dopis, kterým končí jejich přátelství, a po zbytek roku je vystaven velkému tlaku a stresu.¹⁷

O rok později, po přečtení jedné z Freudových esejí, se Jung začíná věnovat své vlastní – nezávislé – kariéře. Nabádá pacienty, aby kreslili postavy, které se jim zjevovaly v jejich fantaziích, a následně jim pokládal různé otázky. Pacient však nemá pokládat otázky jemu, protože ve skutečnosti si na ně umí odpovědět sám, pokud se těchto odpovědí nebojí. V tomto období již probíhala první světová válka, o kterou se však Jung příliš nezajímal, pouze tvrdil, že vůdci jsou často schizofrenici, paranoici apod.¹⁸ Bylo mu však přiděleno pár úkolů od armády, kterých se ujal a přibližně šest měsíců pobýval v jednom táboře, kde si kreslil do notýsku různé kruhy a kruhové vzorce, které měly představovat obnovení vnitřního klidu já a jednotu obsahující v sobě celek všeho stvořeného. Těmto kruhům dal název mandaly a považoval je za symboly já.¹⁹

Na konci války roku 1918 bylo Švýcarsko v mnohem lepší situaci než okolní země. Jung byl zbaven povinností velitele tábora a soustředí se na založení své vlastní praxe, ke které mu dopomohly aktivity psychologického klubu. Jeho pracovní den začínal v osm hodin ráno a většinu pacientů, převážně ženy, prohlížel třikrát týdně. Jejich důvěru si pak získával tím, že bral jejich preludy naprosto vážně. Mimo jiné se soustředil i na individuaci, proces

¹⁶ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga I. Zrození psychomága (1875 – 1917)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Statný hřebec, s. 103-120. ISBN 80-7252-046-6.

¹⁷ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga I. Zrození psychomága (1875 – 1917)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Vzdát se svého trůnu, s. 193-211. ISBN 80-7252-046-6.

¹⁸ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga I. Zrození psychomága (1875 – 1917)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Kázání k mrtvým, s. 235-250. ISBN 80-7252-046-6.

¹⁹ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga I. Zrození psychomága (1875 – 1917)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Jak je důležité sejít z cesty, s. 251-2264. ISBN 80-7252-046-6.

naplnění potenciálu osobnosti sjednocením protikladů v harmonický celek. Tvrdil, že pokud jedna stránka osobnosti převažuje nad druhou, opomíjená strana se pak projeví ve snech. Jung rozlišoval také mezi primitivismem a modernismem, protože byl toho názoru, že u primitivního člověka splývá psychická a objektivní stránka vnějšího světa, a že primitivové nemyslí, ale „vidí“. O tři roky později, roku 1921, spatřuje světlo světa jeho kniha *Psychologické typy*, ve které se zabývá extroverzí, kterou dělí na přemýšlivou a cítící, a introverzí, vnímavou a intuitivní. Dále zde rozlišuje čtyři funkce – uvažování, prociťování, vnímavost a intuici, a dostává se k ještě víc konkrétnímu členění (např. typ extrovertně intuitivní, introvertní cítící typ, typ introvertně přemýšlivý aj.).²⁰

Jungův věhlas neustále rostl a stával se stále oblíbenějším (hlavně mezi ženami). Na počátku 20. let pak i nadále pokračují jeho vztahy s dalšími ženami, ale jeho manželka Emma nedávala najevo, jak moc ji tato situace trápí. Byla zdvořilá k druhé ženě (Toni Wolffová), která se také chovala na úrovni. Jejich vzájemná tolerance byla podnícena přesvědčením, že se z Junga kvůli nikomu nestane monogamní muž.²¹

V únoru 1923 umírá jeho matka, ale tato událost na něj nijak významněji nezapůsobila – údajně necítil žádný smutek.²² Co se však změnilo, byl jeho postoj k pacientům. Začínal si být vědom toho, kolik času a energie do nich vkládá, a prohlásil, že ho „užirají“, a že jeho odpor k nim roste jako bouřkové mraky. Postupem času se klinické praxi vyhýbal, nechtěl s pacienty trávit příliš času.²³ Neustále potřeboval cítit svobodu – podnikal různé cesty, výlety atd. Jeho zájem se začínal soustředit také na Hitlera a jeho osobnost – označil ho za protiklad náčelníka, za médium, přes které se zjevuje německá politika, a objevovaly se u něj protižidovské předsudky (pokud je prý pýcha zlozvykem Řeků, pak hamižnost přisuzoval Židům).²⁴ Také nabývá přesvědčení, že člověk se stává nerozumným a nevypočitatelným, pokud se na-

²⁰ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga II. K pramenům moudrosti (1918 - 1961)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Vaření v dešti, s. 7-25. ISBN 80-7252-047-4.

²¹ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga II. K pramenům moudrosti (1918 - 1961)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Je ve vás velikost, s. 26-44. ISBN 80-7252-047-4.

²² HAYMAN, R. *Život C.G.Junga II. K pramenům moudrosti (1918 - 1961)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Hmatatelné ticho, s. 45-52. ISBN 80-7252-047-4.

²³ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga II. K pramenům moudrosti (1918 - 1961)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Vydávání s nebem, s. 70-82. ISBN 80-7252-047-4.

²⁴ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga II. K pramenům moudrosti (1918 - 1961)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Hitler je medicinman, s. 114-124. ISBN 80-7252-047-4.

cháží ve skupině, protože některé zločiny člověk sám nespáchá, ale čím větší je kolektiv, tím nižší je morálka.²⁵

S přibývajícím věkem se vytrácela jeho energie, ale i tak měl dost sil zaměřit se na historii, tradice, symboly a rituály křesťanství, a jeho další snahou bylo úsilí o spojení různých psychoterapeutických škol do jedné instituce. V tomto období se stává také prvním psychologem, kterému byl udělen čestný vědecký doktorát na oxfordské univerzitě. Později se opět vyjadřuje k situaci „venku“ a poskytuje rozhovor jednomu americkému novináři. Hovoří na téma Hitler a Mussolini – Jung byl toho názoru, že Hitler, na rozdíl od Mussoliniho, neexistuje jako člověk, protože zatímco za Mussolinim se jeho role vytrácela, naopak Hitler se ztrácel za svou rolí. Mussolini prý působil jako malý nadšený chlapec, když pozoroval německé vojáky při přehlídce, zatímco Hitler působil jako robot s maskou na tváři. Dále došel Jung k přesvědčení, že jediným způsobem, jak by mohla být na Západě (myslí i Ameriku) uhájena demokracie, je nestavět se Hitlerovi do cesty.²⁶

Po celá třicátá léta pečoval o své pacienty 8-9 hod denně, pokud nebyl nucen vzdát se některého semináře či přednášky (přednášel třikrát týdně – v anglickém i německém jazyce). Na počátku roku 1939 se na něm projevovala únava a přepracovanost, proto přerušil veškeré vedlejší aktivity. V únoru dočasně pozastavil své semináře, ve světě dochází v následujících měsících k vyhlášení války (září 1939, Francie, Velká Británie X Německo). Téhož měsíce umírá Freud, Jungův někdejší přítel.²⁷ Na jaře roku 1940 se Švýcarsko ocitá v nebezpečí, jeho neutralita vypadá ohroženě, německé jednotky se hromadí na druhé straně hranice, a Jungovi se přesouvají na jih, na dubnové prázdniny v Askoně. Emma byla přesvědčená, že Jung nebude ochoten opustit svou praxi, ale když zjistil, že se jeho jméno nachází na nacistické černé listině, odstěhoval se s celou rodinou do penzionu v Saanenu (3-4 míle od Gstaadu, v bernském Oberlandu). Říkal, že si připadá, jako by seděli na bedně dynamitu, která má každou chvíli vybuchnout. Někteří jeho pacienti se přesunuli do Gstaadu také, aby mohla pokračovat jejich sezení. Mezitím se vracel i za pacienty do Küssnachtu. V červnu, když se zdá, že je Švýcarsko mimo ohrožení, se Jung vrací zpět a rozděluje svůj čas mezi Bollingen a Küssnacht. V této době se stále víc zajímal o teologickou problematiku, dopisoval si s duchovními a často hovořil o tom, jak se cítí starý, ale přitom měl stále dostatek sil, aby si vyhradil čas pro práci

²⁵ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga II. K pramenům moudrosti (1918 - 1961)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Nezpůsobilá duše mas, s. 151-169. ISBN 80-7252-047-4.

²⁶ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga II. K pramenům moudrosti (1918 - 1961)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Německá psychóza, s. 173-184. ISBN 80-7252-047-4.

²⁷ tamtéž

na zahradě, štípání dříví aj.²⁸ O čtyři roky později, roku 1944, si zlomil nohu, když venku uklouzl na sněhu, následně byl přijat do soukromé nemocnice a byl odkázán na lůžko. Měl zakázáno pohybovat se, avšak nerespektoval tento zákaz a dostal těžký srdeční záchvat (trojitou srdeční a plicní trombózu). Odmítal jíst, nejevil zájem o přežití, proto se Emma „ubytovavala“ na lůžku vedle něj. V průběhu tohoto roku se zabíral svým vnitřním životem, měl řadu vizí a o veřejné dění se téměř vůbec nezajímal. Zpětně o celé situaci hovoří jako o „nejcennější zkušenosti“, tvrdil, že pohlédl „za závoj“ – jediným problémem prý je zbavit se těla, obnažit se, ocitnout se v prázdnotě světa bez vůle ega. Pokud se této vůle k životu dokáže člověk vzdát, teprve pak začne skutečný život se vším, co měl člověk být, ale čeho nikdy nedosáhl. Začátkem dubna onemocněl i jeho lékař Theodor Hammerlei-Schindler, který zemřel na otravu krve, a Jung byl přesvědčen, že jeho život musel být vyměněn za jeho život.²⁹

Během války pobýval ve Švýcarsku, uzdravoval se velmi pomalu a přestával psát dopisy, aby se nepřetěžoval. Jeho denní rutina spočívala v ranní dvouhodinové práci, odpoledním odpočinku a přijmutí nějakého návštěvníka, brzy ráno plaval v jezeře a dvakrát denně chodil na procházky. Postupem času měl pocit, že by měl přepracovat některé své ideje. S blížícím se pocitem smrti se opět zabýval problematikou (ne)vědomí a tvrdil, že osobní nevědomí je různé od člověka k člověku, ale kolektivní nevědomí přirovnával ke vzduchu, který je všude stejný a dýchá ho každý člověk, přesto nepatří nikomu. Věřil také v karmu, že život neutváříme pouze my sami, ale že jde o neznámé, skryté zdroje. Časem se cítil velmi zesláblý a prohluboval se jeho pesimistický postoj k poválečnému světu.³⁰

Na podzim 1955 se Jungovou novou sekretářkou stala Aniela Jaffé. Mezitím onemocněla Emma, které selhávaly ledviny, a u jedné ze snídaní hovořila o tom, že cítí, že brzy zemře. Proto se později rozhodla svolat své dvě dcery, které byly zrovna u ní, a řekla jim, že se chystá jít, že za chvíli zemře. O půl hodiny později se tak opravdu stalo. Jung vypadal vyrovnaně, ale na pohřbu se sesypal a řekl, že Emma „byla královna“. Po čase se dal „do pořádku“ a ve věku 83 let byl velmi čilý – štípal dříví na zahradě aj.³¹ Počátkem šedesátých let, po

²⁸ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga II. K pramenům moudrosti (1918 - 1961)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Trojice + Dábel = Čtveřice, s. 185-200. ISBN 80-7252-047-4.

²⁹ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga II. K pramenům moudrosti (1918 - 1961)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Co se děje po smrti, s. 201-211. ISBN 80-7252-047-4.

³⁰ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga II. K pramenům moudrosti (1918 - 1961)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Říkejte mi Carle Gustave, s. 212-229. ISBN 80-7252-047-4.

³¹ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga II. K pramenům moudrosti (1918 - 1961)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Byla to královna, s. 250-267. ISBN 80-7252-047-4.

dlouhodobé práci na díle *Vzpomínky, sny a úvahy*, řekl, že toto dílo nesmí být publikováno dříve, než po jeho smrti. Dokončoval ho s Anielou Jaffé, trávili spolu odpoledne, diktoval jí své vzpomínky apod. Občas se stalo, že sám sebe zidealizoval a některé události líčil tak, jako by vždy jednal správně. Z tohoto diktovaného materiálu pak měla Jaffé sestavit vyprávění. Zvláštností je, že jsou v tomto díle minimální (nebo žádné) zmínky o jeho sestře Trudi, o Emmě a Toni Wolffové, i když o nich při rozhovorech mluvil hodně.³² Ke konci svého života se cítil velmi osamělý, protože lidé jemu nejbližší (Emma, Toni...) už byli delší dobu po smrti. V květnu roku 1961 Jung zkolaboval a o pár dní později, 6. června, zemřel. Téže noci prý bylo slyšet hromobití a Jungova hospodyně pronesla, že „Otec burácí“.³³

2.2 Dílo C. G. Junga

Jungova rozsáhlá díla byla přeložena téměř do všech evropských, ale i některých mimoevropských, jazyků. Také se stávají středem zájmu věd, které se mohou zdát od psychologie vzdálené.³⁴ Mezi nejznámější díla patří³⁵:

Výbor z díla C. G. Junga (Výbor):

1. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi
2. Archetypy a nevědomí
3. Osobnost a přenos
4. Obraz člověka a obraz Boha
5. Snové symboly individuálního procesu (Psychologie a alchymie I)
6. Představy spásy v alchymii (Psychologie a alchymie II)
7. Symbol a libido (Symboly proměny I)

[Brno, Nakladatelství Tomáše Janečka, 1996 – 2004]

³² HAYMAN, R. *Život C.G.Junga II. K pramenům moudrosti (1918 - 1961)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Mytizace a cenzura, s. 268-280. ISBN 80-7252-047-4.

³³ HAYMAN, R. *Život C.G.Junga II. K pramenům moudrosti (1918 - 1961)*. 1.vyd. PRÁH: Praha 5, 2001. Kapitola Až přijdete na druhou stranu, s. 281-287. ISBN 80-7252-047-4.

³⁴ JACOBI, J. *Die Psychologie von C.G.Jung: eine Einführung in das Gesamtwerk*. Rascher Verlag: Zürich, 1955. Das Kapitel Prof. C. G. Jungs kurzgefaßter Lebenslauf, S. 239-244.

³⁵ SHARP, D. *Slovník základních pojmů psychologie C.G.Junga*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, s.r.o., 2005. S. 172 – 173. ISBN 80-85880-39-3.

Sebrané spisy C. G. Junga (Sebrané spisy):

JUNG, C.G. *Člověk a duše*. Praha: Academia, 1995.

JUNG, C.G. *Duše moderního člověka*. Brno: Atlantis, 1994.

JUNG, C.G. *Sto dopisů (výbor z korespondence)*. Praha: Sagittarius, 1996.

JUNG, C.G. *Červená kniha*. Praha: Portál, 2010. aj.

2.3 Přehled základních pojmů³⁶

- **Analýza** - jungiánská analýza je forma terapie, specializovaná zejména na léčbu neuróz, jejíž podstata spočívá v přivedení do té doby nevědomých obsahů do vědomí; bývá také nazývána analytickou terapií, protože jejím základem je Jungova analytická (kompletová) psychologie.
- **Anima** - je vnitřní ženskou stránkou či částí muže. Anima je v psychice muže zastoupena jednak jako osobní komplex, jednak jako archetypický obraz ženy. Je to faktor nevědomý, zodpovědný za mechanismy projekce. Vtěluje se vždy znovu do každého malého chlapce. Muž zpočátku svoji animu identifikuje s vlastní matkou, později ji nachází v jiných ženách; anima se však také pronikavým způsobem účastní i na jeho vlastním životě.
- **Animus** - je vnitřní, mužská část ženy. Jako anima u muže, tak i animus u ženy je v její psychice přítomen jednak jako její osobní komplex a jednak jako archetypický obraz.
- **Archetyp** - archetypy, praobrazy nebo také dominanty kolektivního nevědomí, jsou prvotní strukturální elementy lidské psyché. Archetypy jsou psychickými aspekty mozkových struktur.
- **Bytostné Já** - archetyp celosti a regulující centrum psyché, transpersonální síla přesahující já.
- **Celost** - pokud by vůbec bylo možné dosáhnout stavu celosti, byl by to takový stav, v němž by docházelo ke spolupráci vědomí a nevědomí v naprostém vzájemném souladu.

³⁶ SHARP, D. *Slovník základních pojmů psychologie C.G.Junga*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, s.r.o., 2005. S. 15 – 165. ISBN 80-85880-39-3.

- **Duch** - jednak archetyp, jednak funkční komplex. Často je personifikován jako aktivní, oživující, podněcující a rozněcující bytost. Duch podobně jako bůh, je objektem duševního zážitku, jehož existenci ve vnějším světě nemůžeme nijak dokázat ani racionálně zdůvodnit.
- **Duše** - podle Junga jde o funkční komplex uvnitř psýché. Striktně rozlišoval mezi teologickým a psychologickým pojetím duše. Konceptuálně odlišil duši (jasně ohraničený funkční komplex, který můžeme nazvat osobností) a psýché (souhrn všech vědomých i nevědomých psychických procesů).
- **Erós** - v řecké mytologii jde o personifikaci lásky, o kosmogonickou přírodní sílu, v psychologii je erós vztahovou funkcí.
- **Extroverze** - jeden ze dvou obecných typů zaměření. Vyznačuje se pozitivním vztahem k vnějšímu světu. Je charakterizována zájmem o vnější objekty, vnímavostí k vnějším událostem a jejich pohotovým přijímáním, touhou být jimi ovlivňován a moci je rovněž ovlivňovat.
- **Imago** – tento pojem pomáhá odlišit objektivní realitu dané osoby nebo věci od subjektivního vnímání jejího významu. Vzniká jako důsledek osobní zkušenosti, zážitku, v kombinaci s archetypickým obrazem kolektivního nevědomí. Projevuje se v projekcích (jako všechno nevědomé).
- **Individuace** - proces psychologické diferenciacce, jehož cílem je rozvoj individuální osobnosti.
- **Introverze** - jeden ze dvou obecných typů zaměření. Vyznačuje se spíše negativním vztahem k vnějšímu světu. Každý člověk s introvertním postojem myslí, cítí a jedná způsobem, který jasně demonstruje, že primárním motivačním faktorem je subjekt a že význam objektu je druhořadý.
- **Iracionální** - to, co není založeno na rozumovém úsudku. Podle Junga sem spadají i základní fakta o naší existenci – např. že kolem Země obíhá Měsíc aj.
- **Kolektivní nevědomí** – jde o objektivní psýché. Kolektivní nevědomí je strukturální vrstva lidské psýché, která obsahuje kolektivní duševní obsahy – nepatří individuu, ale celému lidskému společenství či lidské rase obecně – archetypy.
- **Libido** - je psychická energie v nejširším slova smyslu. Jung poukazuje na podstatný rozdíl mezi svým a Freudovým konceptem libida (u Freuda má pojem libida převážně sexuální obsah).
- **Logos** - představuje princip logiky a strukturovanosti, tradičně spojovaný s duchem, otcem světa a obrazem Boha. Myslel tím hlavně rozlišování, úsudek a vhled.

- **Náboženství** - náboženský postoj je psychologický postoj vyznačující se pečlivým pozorováním a respektováním transpersonálních sil. Výraz „náboženství“ označuje zvláštní postoj vědomí, které se změnilo v důsledku prožitku zkušenosti numinóza (posvátna, nadpřirozena).
- **Nevědomí** - souhrn všech duševních jevů, které postrádají vlastnosti vědomí. Je jak nekonečné, tak nevyčerpatelné. Není to pouze jen něco neznámého, ani vytěsněné vědomé myšlenky a emoce - některé jeho obsahy se mohou stát vědomými.
- **Obraz duše** - reprezentuje naši vnitřní osobnost, je obvykle opačného pohlaví a objevuje se ve snech i v jiných produktech nevědomí.
- **Osobnost** - aspekty duše, jimiž se projevuje ve vnějším světě. Úspěšný rozvoj osobnosti je podmíněn diferenciací od kolektivních hodnot, zejména hodnot vtělených v personě.
- **Persona** - je systém vztahů mezi individuálním vědomím a společností. Maska, která na ostatní dělá dojem a současně skrývá skutečnou povahu individua.
- **Přenos** – speciální případ projekce, nevědomá emoční vazba analyzanda k analytikovi v průběhu analytického procesu. Přenos může být pozitivní (pocity respektu a obdivu) a negativní (odpor až hostilita).
- **Psýché** - totalita všech psychologických procesů, vědomých i nevědomých.
- **Racionální** - myšlenky, city a jednání, které jsou ve shodě s rozumem, postoj opírající se o objektivní hodnoty získané praktické zkušenosti.
- **Sen** - nezávislá, spontánní manifestace nevědomí. Sny jsou fragmenty bezděčné psychické aktivity, jichž jsme si vědomi jen do té míry, do jaké jsme je pak v bdělém stavu schopni reprodukovat.
- **Symbol** - vyjádření něčeho dosud neznámého.
- **Typologie** - systém rozdělující individuální postoje a vzorce chování do jednotlivých kategorií. Toto dělení pak napomáhá při vysvětlování rozdílů mezi jednotlivými lidmi.
- **Vědomí** - souhrn funkcí a aktivit, které udržují duševní obsahy ve vztahu k já. Vědomí není totožné s psýché (psýché je pojem širší, zahrnující jak vědomí, tak nevědomí). Centrem vědomí je jáský komplex - já.
- **Vůle** - určité množství duševní energie nebo libida, které má vědomí k dispozici. Vůle je psychologický fenomén vděčící za svoji existenci kultuře a morální výchově, ale primitivní mentalitě chybí.

3. Člověk a duše. Život po smrti.

3.1 Duše

Duše, velmoc nad všemi mocnostmi světa, je součástí mírové dohody s přírodou, s čímž souvisí i Jungovo přesvědčení, že pokud tuto velmoc objevíme, dokážeme zachovat celou naši planetu.³⁷

Jedním z nejtajuplnějších útvarů, který se stal předmětem vědeckého bádání, se tedy postupem času stala duše - angl. „soul“, gótsky „saiwala“, pragermánsky „saiwalô“ (spojováno se staroslovanským slovem „síla“), řecky „ailos“ (pohyblivý, pestrý, proměnlivý). Dále můžeme zmínit také řecké slovo „psýché“, které označovalo motýla. Z těchto zmíněných spojitostí pak vznikl původní význam slova duše – hybná síla (životní síla). Dále se však objevují latinská slova „animus“ (duch) a „anima“ (duše), které znamenají totéž jako řecké slovo „anemos“ (vítr). Podobné je, již zmíněné, řecké „psýché“, které je spjato se slovy „psychó“ (dýchat), „psychos“ (chladný), „psychros“ (studený) a „physa“ (měch). Můžeme si tedy všimnout, že v latině, řečtině a arabštině jde o představu pohyblivého vzduchu, studeného „duševního dechu“, a z této představy mohou vycházet primitivní názory, že duše je jakýsi neviditelný dýchací orgán. Jiné představy zase mohou hovořit o tom, že dech, pohyb a pohyblivá síla jsou životem (na základě toho, že dýchání je základní známkou života). Další názory označují duši za oheň, plamen (teplo je další životní známkou). Pokud bychom zaměnili duši se jménem, docílili bychom toho, že jméno jednotlivce by bylo jeho duše (zřejmě proto se také používají jména předků – jde o uznání vědomého Já jako výrazu duše).³⁸

V dřívějších dobách se předpokládalo, že si duševní síla vytváří tělo, nyní však převládá tvrzení, že hmota vytváří chemickým procesem duši. Duševno je chápáno jako sekundární projev látky. Jde o základ všeho, i když nemluvíme přímo o „duši“, ale o „duchu“, nebo když místo o „hmotě“ hovoříme o „mozku, hormonech, instinktech, pudech“. Jung zastával názor, že duše pramení z přirozeného života, že nemá žádnou vlastní substanci. Tvrdil také, že psyché je jsoucí, že je samotnou existencí, a považuje ji za reálnou. Pro primitivního člověka znamenala duše život vůbec – zaujala ho její tvořivost, cítil v ní zdroj života, a proto také věřil na různé magické síly, které na ni působily. Toto dřívější pojetí by se mohlo označit za vyšší, božské vědění, které je výjimečné, jedinečné a bezprostřední (prostorové je vše jsoucí). Pokud bychom na duševno nahlíželi zvnějšku, působilo by na nás jako odraz vnějších dějů, které

³⁷ JUNG, C.G. *Slova duše*. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 2001. Kapitola Úvod, s. 7 – 13. ISBN 80-7021-490-2.

³⁸ JUNG, C.G. *Slova duše*. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 2001. Kapitola Duše, s. 15 – 38. ISBN 80-7021-490-2.

k němu daly podnět.³⁹ Odkud však pochází první poznatky o duševních zákonitostech a jak nahlížet na mýty? První informace o duševnu byly spatřovány ve hvězdách a v neznámé hmotě – tímto způsobem došlo také k rozdělení věd: z astrologie se vyčlenila astronomie a z alchymie vznikla chemie. Co se dávných mýtů týče, šlo o psychické projevy zobrazující podstatu duše.⁴⁰

Pokud bychom hovořili o problematice duše týkající se moderního člověka, měli bychom si ujasnit, kdo je vůbec „moderní člověk“. Za moderního označuje Jung člověka, který právě vznikl, moderním problémem je pak otázka, která se právě objevila a odpověď na ni má být někde v budoucnosti. Jung pak říká: „*Problém duše moderního člověka je proto v nejlepším případě vytyčení otázky, které by možná dopadlo zcela jinak, kdybychom měli třeba jen malé tušení o budoucí odpovědi. Jedině člověk v našem smyslu žije v přítomnosti, protože disponuje vědomím přítomnosti.*“⁴¹ Co nás odlišuje od dřívějších dob, je poznávání duše – např. ve středověku byla Země považována za nehybný, neměnicí se střed světa, o který se staralo Slunce, které poskytovalo teplo. Všichni bílí lidé byli dětmi Boha, všichni věděli, co mají dělat, co je jejich povinností a jak se mají chovat, aby dosáhli věčného a radostného bytí. Tento přístup však v dnešní době upadl do zapomnění, díky přírodním vědám, materiálnímu zázemí a humanitě. Očekáváme však od duše něco, co vnější svět neposkytl, něco, co by nám měla dávat naše náboženství – moderní člověk si však sám vybírá náboženství a přesvědčení. Moderní vědomí ale stojí proti víře, tedy i proti náboženství, které je založené na víře. Souhlasí jen s poznatelným obsahem, který je v souladu se „zažitými jevy duševního pozadí“. Jde tedy o záležitost vědění a prapůvodní zkušenosti.⁴²

Moderní člověk se obrací ke své duševní realitě, vidí v ní jistotu, která mu není poskytnuta světem. Od počátku 19. století se duševno dostávalo do popředí zájmu. Naše psychické procesy spočívají v zákonu zachování energie – jde tedy o procesy energetické. Pokud by se nějaká duševní hodnota vytratila, automaticky by musela být nahrazena něčím jiným. Postupem času se Jung dostává k přesvědčení, že „*duše je vnitřně nazíraný život těla a tělo je život duše projevený navenek. Tělo a duše nikoli dvě, nýbrž jedno jsou.*“⁴³ Pokud by tedy

³⁹ JUNG, C.G. *Slova duše*. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 2001. Kapitola Duše, s. 15 – 38. ISBN 80-7021-490-2.

⁴⁰ JUNG, C.G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Přiznání k duši, s. 19 – 32. ISBN 80-200-0543-9

⁴¹ JUNG, C.G. *Duše moderního člověka*. 1.vyd. Brno: Atlantis, 1994. Kapitola Problém duše moderního člověka, s. 35 – 53. ISBN 80-7108-087-X.

⁴² tamtéž

⁴³ tamtéž

vnitřek vyžadoval něco jiného než vnějšek, došlo by k nejednotnosti, neslučitelnosti. Jung však spatřuje problém ve fascinaci moderního vědomí – jde o fascinaci, která vychází z duše a hovoří o ní jako o novém sebeuvědomění, o reflexi základní lidské povahy.⁴⁴ Později dále rozpracovává myšlenku jednoty těla a duše a dochází k názoru, že pokud jsou psýché a hmota obsaženy v jednom a tom samém světě, pokud jsou ve vzájemném kontaktu a jejich základem jsou transcendentní faktory, pak je tu možnost, že hmota a psýché jsou dva různé aspekty jedné a téže věci.⁴⁵

Psýché má svou vlastní strukturu složenou z prvků – archetypů – a je otázkou, kdy tyto prvky vůbec vznikly. Pod slovem struktura bychom si měli představit to, co zde právě existuje, tedy to, co zde již bylo – předpoklad (Jung ho nazval matkou). Jde také o řadu obrazů, které vyjadřují názornost životních aktivit a které jsou uspořádány účelně. Tuto duševní aktivitu pak označujeme jako obrazotvornost. Aby byla hmota těla životně aktivní, potřebuje duševno, a aby mohly obrazy duše přetrvávat, je pro ni důležité živé tělo. Psýché se zakládá na skutečnosti, kterou nazýváme slovem fantazie – samovolná aktivita duše, která se rodí tam, kde dochází k útlumu vědomí (např. ve spánku). Pokud se nám však něco nejeví jako psychický obraz, nemůže to být známo, protože jedinou kategorií bytí, o které s jistotou víme a která je prokazatelná, je psychické bytí, psychická existence. Nevezme-li na sebe svět podobu psychického obrazu, prakticky neexistuje. Na co však duše neklade vůbec žádný důraz, jsou fakta – za skutečné považuje pouze to, co působí. Pokud bychom tedy chtěli duši zkoumat, v první řadě bychom ji nesměli zaměňovat za své vědomí.⁴⁶

Zaměříme-li se na problematiku oduševnělého života, dostaneme se k živé bytosti, protože to, co je v člověku živoucí, je duše, která žije sama ze sebe a způsobuje život. Příkladem je Bůh, který vdechl Adamovi živoucí dech, čímž mu zajistil život. Duše pak vykonává určitou hmotnou aktivitu, je proměnlivá a tím zaručuje určitou činnost (člověk tedy nedospěje do fáze lenosti, nečinnosti). V náboženství se objevují mnohé názory na nesmrtelnost duše, která stojí nad člověkem, je součástí něčeho nadpřirozeného a převyšuje smrtelného, vědomého člověka. Jung tuto teorii shrnuje prohlášením, že oko odpovídá Slunci a duše odpovídá Bohu.⁴⁷

⁴⁴ JUNG, C.G. *Duše moderního člověka*. 1.vyd. Brno: Atlantis, 1994. Kapitola Problém duše moderního člověka, s. 35 – 53. ISBN 80-7108-087-X.

⁴⁵ JUNG, C.G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Přiznání k duši, s. 19 – 32. ISBN 80-200-0543-9.

⁴⁶ tamtéž

⁴⁷ tamtéž

Odras paradoxní duševní podstaty, která je založená na fyzickém i duševním aspektu vypadajícím jako jeden velký rozpor, spočívá v konfliktu mezi přírodou a duchem. Pokud by chtěl lidský rozum vyjádřit něco, co nechápe, musí dospět k rozporu – to, co nechápe, rozdělí v protiklady, které může určitým způsobem poznat. Konflikt tohoto duševního a fyzického aspektu je pak důkazem, že psychično je ve své podstatě nepochopitelné.⁴⁸

3.2 Posmrtný život

*„Smrt je nám známa jako naprostý konec. Je to tečka, která bývá často kladena ještě před konec věty a po které následuje už jen vzpomínka nebo následné působení u druhých. Pro dotyčného se však písek v přesýpacích hodinách dosypal; valící se kámen dospěl do klidové polohy.“*⁴⁹

Život je energetický proces a stejně jako každý takový proces je tedy jednoznačně zaměřený na nějaký cíl – tímto cílem je stav klidu. Můžeme tedy hovořit o pouhé počáteční poruše věčného stavu klidu, který usiluje o znovunastolení. Jung byl přesvědčen, že stárnoucí člověk se připravuje na smrt, že umírání je záležitostí probíhající dávno před tím, než nastane skutečná smrt. Dále spatřuje velký rozdíl mezi umíráním starého a mladého člověka – mládí má cíl, smysl a budoucnost, ale také obavy ze života, naproti tomu staří lidé mají strach ze smrti. Ze zkušenosti pak také věděl, že mladí lidé, kteří se bojí života, mají následně strach ze smrti. Obecně však prý lidem prospívá pohlížet na smrt jako na naplnění smyslu života a na cíl života, než jako na nesmyslný konec. Pokud člověk nechce dosáhnout svého životního vrcholu, je to, jako by nechtěl svůj konec, což je ve výsledku totéž, jako nechtít žít, nechtít zemřít – zrod a zánik jsou označovány jako jedna křivka. Je dokázáno také to, že naší duši není umírání lhostejné – důkazem může být např. touha umírajícího dát do pořádku některé nevyřešené záležitosti apod.⁵⁰

Jungovo přesvědčení, že se o posmrtném životě může pouze domýšlet, pramenilo z toho, že o tomto typu života neměl vlastní zkušenost. O věcech, které převyšují náš rozum, není možno získat jistotu, protože jsme vázáni na tento svět a také jsme omezeni rozumem. Pokud bychom se tedy zajímali o to, kde vznikají názory na život po smrti, dostali bychom se např.

⁴⁸ JUNG, C.G. *Duše moderního člověka*. 1.vyd. Brno: Atlantis, 1994. Kapitola O životě ducha, s. 191 – 206. ISBN 80-7108-087-X.

⁴⁹ JUNG, C.G. *Duše moderního člověka*. 1.vyd. Brno: Atlantis, 1994. Kapitola Duše a smrt, s. 107 – 116. ISBN 80-7108-087-X.

⁵⁰ tamtéž

k problematice snů, vzpomínek atd. – jde spíše o záležitost předvídání. Některé sny Junga totiž utvrzovaly v jeho postoji k posmrtnému životu (např. zmiňoval význam snu jedné jeho šedesátileté žákyně asi dva měsíce před její smrtí. Zdálo se jí, že přešla na onen svět, ve kterém byly školní lavice, ve kterých seděly její zesnulé přítelkyně. Kdo však ve třídě nebyl, byl vyučující. Zemřelé dámy jí musely vysvětlit, že ona zastupuje roli učitele, protože všechny zesnulé informovaly ostatní, ihned po své smrti, o zkušenostech ze života – mrtví se zajímali o životní zkušenosti, které s sebou nesli zemřelí, jako by na jejich významu nějak více záleželo. V průběhu tohoto snu pocítovala zesnulá úzkost před smrtí.).⁵¹

Postupem času si Jung uvědomoval, že část naší existence by se mohla vyznačovat relativitou času a prostoru – čím více by se vzdalovalo vědomí, tím více by relativita směřovala k neprostorovosti a bezčasovosti. I když však nemůžeme život po smrti jednoznačně prokázat, objevují se v našich životech zážitky, které nás vybízejí k přemýšlení. Jung je chápal jako jistá upozornění, ale neopovážil se je označit za poznatky. Nakonec došel i k tomu, že na základě našich schopností nemůžeme dokázat, zda něco z nás může přetrvávat věčně, avšak můžeme předpokládat, že část naší psýché existuje i po naší fyzické smrti.⁵²

Význam smrti, z hlediska duševního, je pro Junga neméně hodnotný jako význam narození, takže nemá smysl utíkat před životem, poněvadž nás od stárnutí a smrti stejně neosvobodí. Pokud nebude život žit tak, jak má, tedy kupředu, objeví se představa nesmrtelnosti, touha po znovuzrození, avšak stále platí, že pokud člověk přeroste sám sebe, dospěje ke smrti. Neustálé vzpírání se smrti tedy nevede nikam, pouze připravuje druhou polovinu života o její cíl a Jung zdůrazňoval, že pokud staré nezemře, nové se nezrodí. Staré totiž musí být odstraněno, aby novému nezabíralo místo. „Onen svět“ je pak označován za obrat ve smýšlení, za psychický onen svět, nikoliv za onen svět smrti. Křesťan by řekl, že se jedná o vykoupění z okovů světa a hříchu a toto vykoupění znamená odpoutání se z předchozího stavu temnoty ke stavu osvětlení.⁵³ Jestli existuje posmrtný život či nikoliv je prý pro Junga ve výsledku obdobný problém jako otázka, zda je Mars obydlený nebo ne.⁵⁴

⁵¹ JUNG, C.G. *Duše moderního člověka*. 1.vyd. Brno: Atlantis, 1994. Kapitola O životě po smrti, s. 257 – 280. ISBN 80-7108-087-X.

⁵² tamtéž

⁵³ JUNG, C.G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Osud, smrt a obnovení, s. 236 – 246. ISBN 80-200-0543-9.

⁵⁴ JUNG, C.G. *Výbor z díla IX. Člověk a kultura*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2012. Kapitola Životní obrat, s. 81 – 102. ISBN 978-80-85880-70-0.

Obavy ze smrti považuje Jung za samozřejmé, protože promarněný život se podle něj rovná smrti. Rostoucí strach ze smrti je stále častější a podněcuje ho hlavně faktory, které souvisí se ztrátou hlubšího smyslu života, z čehož následně vyplývá jasný důsledek - člověk začne vnímat každou ubíhající vteřinu života. Na základě mýtu, který pravil, že „nebude nalezen tam, kam uložili jeho tělo“, hovořil Jung o nynější době jako o čase Boží smrti a Božího zmiizení (výrazem „tělo“ pak myslel vnější viditelnou formu, kterou chápal jako dočasné pojetí nejvyšší hodnoty).

Přes všechny možné poznatky si však Jung stále kladl otázku, proč by měla být smrt méně významná než narození – nechápal, že pokud se má mladý člověk půlku svého života připravovat na rozvoj své existence, proč by se pak nemohl v druhé polovině chystat i na svůj konec.⁵⁵

3.3 Vědomí a nevědomí

Člověk, který se řídí všeobecnými normami psychického dění, propadá nevědomí, stává se nevědomým. Pokud si však uvědomuje svou individualitu, odlišuje se od jiných subjektů, tím pádem nesplňuje všeobecná očekávání a jeho reakce se stávají nepředvídatelnými. Vše vychází z toho, že individuální vědomí je více rozlišné a rozšířené. Míra rozšíření pak udává stupeň svobody vůle (čím více je individuální vědomí rozšířené, tím vyšší je pak svoboda vůle). Aby mohl být nějaký stav označen za psychický, musí dosáhnout alespoň prahu vědomí – tento argument dokládá, že pouze vědomí je psychické a veškeré psychično je vědomé. Můžeme říct, že duše je vědomí včetně jeho obsahů, avšak musíme mít neustále na mysli, že je nemožné tuto problematiku postihnout úplně celou. Duše vystupovala jako určitý fenomén, který se zdál být všem jasný a známý, avšak po objevení nevědomé duševní oblasti se otevřel prostor k dalšímu bádání, protože pokud má duše část, která není vědomí bezprostředně přístupná, stává se naše poznání neúplné – duše se stává něčím známým a současně i neznámým.⁵⁶

Uvedením reakcí psychického systému (které vedou do vědomí) do řádu metafyzického dochází k poznání a tento psychický systém by měl tedy souhlasit s vědomím. Pak bychom mohli poznat vše poznatelné, tedy vše, co se nachází v mezích poznání. Pokud by však duše

⁵⁵ JUNG, C.G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Osud, smrt a obnovení, s. 236 – 246. ISBN 80-200-0543-9.

⁵⁶ JUNG, C.G. *Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. Kapitola Teoretické úvahy o podstatě duševna, s. 7 – 96. ISBN 80-85880-16-4.

nebyla ve shodě s vědomím – fungovala by nevědomě – dostali bychom se k prahu vědomí, který můžeme označit za jakýsi mezník mezi námi a nevědomými psychickými obsahy. Obsahy vědomí mohou ztrácet svoji energii – stávají se podprahovými (a tedy i nevědomými), nebo může jejich energie růst a nevědomé procesy se stanou vědomými – nadprahovými. Záležitost pod- a nadprahovosti je pak částečně vyřešena tzv. disociací nebo disociabilitou psýché, která je založená na tom, že nevědomé procesy jsou často nezávislé na prožitcích vědomí, a že i vědomé procesy mohou být oddělené.⁵⁷

Nevědomí není zcela neznámé, jde pouze o jeho neznámou psychickou část, avšak musíme brát v potaz také to, že je součástí systému, o kterém nemůžeme nic přímo povědět. Jung nevědomí definoval také jako velmi nestálou skutečnost a do jeho obsahu řadí např. všechno, co víme, ale momentálně na to nemyslíme; všechno, co vnímáme smysly, ale vědomí si toho nevšimlo apod. Tyto obsahy jsou pak označovány jako více nebo méně uvědomitelné nebo v minulosti vědomé, které mohou být znovu vědomé. Nevědomý stav se přibližuje formě instinktu, která je jeho základem, a získává vlastnosti typické pro pud - neovlivnitelnost, automatizmus. Tím se pak také liší od vědomí, v jehož oblastech se téměř nic nemění (podle Junga na základě toho, že jas a temnota se střídají příliš často). Nevědomý i vědomý stav jsou však velmi relativní. Také s jistotou víme, že ve vědomí může být velká část neuvědomění (př. „dělám“) nebo v něm může převažovat uvědomění (př. „jsem si vědom toho, co dělám“). Tento paradox je základem toho, že neexistuje vědomý obsah, o kterém si můžeme být zcela vědomi, a že neexistuje ani obsah vědomí, který by nebyl v určitém smyslu nevědomý – psýché tedy zastupuje vědomě-nevědomou celost. Koneckonců je Jung také přesvědčen, že psychické funkce, které jsou dnes vědomé, byly dříve nevědomé, avšak působily jako vědomé, a naopak, že to, co ze sebe člověk vydá psychickými fenomény, se dříve nacházelo v neuvědomění. Co však dělá člověka člověkem, je právě schopnost vědomí.⁵⁸

U nevědomí můžeme spatřovat dvě pomyslné vrstvy – povrchovou, kterou označujeme jako osobní nevědomí (jeho části jsou vytěsňené, ale uvědomitelné), které však vychází z hlubší vrstvy, z kolektivního nevědomí, které je vrozené (není založené na osobní zkušenosti) a má všeobecný charakter (je ve většině individuí stejné). Podle Junga můžeme za kolektivní vědomí označit všechno kromě uzavřeného, osobního systému, protože jde prý o celosvětovou a světu otevřenou objektivitu, a jakmile se nevědomí „někoho dotkne, už jím člověk

⁵⁷ JUNG, C.G. *Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. Kapitola Teoretické úvahy o podstatě duševna, s. 7 – 96. ISBN 80-85880-16-4.

⁵⁸ tamtéž

je, protože si není vědom sám sebe“.⁵⁹ Forma kolektivního nevědomí je subjektivní a individuální, ale jeho obsah je kolektivní - jde o obecné obrazy a představy, které nalézáme u mnoha lidí, a tyto části následně připodobňují individuum jiným lidem.⁶⁰

Důležitou částí kolektivní psyché je persona, která v původním smyslu slova označovala masku, kterou nosili herci a která označovala jejich roli. Často je však mylně považována za něco individuálního, přitom není nic jiného než maska kolektivní psyché, která tuto individualitu pouze předstírá. Při zkoumání osoby odstraňujeme masku a zjišťujeme, že to, co se zdálo být individuální, je kolektivní. Jung dále hovoří o této osobě jako o kompromisu mezi společností a individuem v tom, jak se člověk jeví. Odstraněním osoby, masky rozpoutáváme mimovolní fantazii, která je zřejmě typickou činností kolektivní psyché, která nám pomáhá uvědomit si obsahy, o kterých jsme neměli žádné tušení. Je však důležité zdůraznit, že čím více roste vliv kolektivního nevědomí, tím více ztrácí vědomí svou vůdčí moc.⁶¹

⁵⁹ JUNG, C.G. *Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. Kapitola O archetypech kolektivního nevědomí, s. 97 – 145. ISBN 80-85880-16-4.

⁶⁰ JUNG, C.G. *Výbor z díla III. Osobnost a přenos*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1998. Kapitola Funkce nevědomí, s. 69 – 89. ISBN 80-85880-18-0.

⁶¹ JUNG, C.G. *Výbor z díla III. Osobnost a přenos*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1998. Kapitola Persona jako část kolektivní psyché, s. 49 – 56. ISBN 80-85880-18-0.

4. Nástin Jungovy etiky, problém dobra a zla

Etika se podle Junga zabývá mj. rozhodováním mezi tím, co je dobré a co zlé. Pokud si nejsme jisti morálním hodnocením, které spočívá na jistém mravním kodexu, setkáváme se s etickým problémem.⁶² Ten je pro mravného člověka záležitostí, která vyplývá z jeho pudů a tužeb. Jaký by byl smysl různých přesvědčení a morálních hodnot, kdyby se jim nedůvěřovalo a kdyby se zpochybňovala jejich platnost? Ve všech dobách bylo bezpochyby důležité to, že je člověk přesvědčen, nikoliv to, o čem je přesvědčen. Výsledkem jsou emoce, které jsou Jungem označovány jako události postihující člověka. Na druhé straně však může dojít také ke zklamání, které označil za matku hořkosti nebo také za šok pro city.⁶³

Velmi důležitá je svoboda, protože bez ní by neexistovala žádná mravnost. Co se týká svobody vůle, jde o problém jak filozofický, tak praktický, protože není možné, abychom potkali člověka, který není určitým způsobem omezen různými sklony, zvyklostmi, pudy, předsudky nebo komplexy. Abychom však byli svobodní, musíme poznat sílu mravnosti, která vychází z přirozenosti, není součástí žádných omezení zvnějšku.⁶⁴

Mravní zákon je určitá nutnost, která vychází z potřeb člověka, ale také zlo, kterému by měl podle Junga člověk odporovat. Je také funkcí lidské duše a jakýmsi vnějším projevem síly, která je člověku vrozena – síla potlačovat a ovládat sebe sama. Mravnost není vštěpována zvnějšku, poněvadž člověk ji už má v sobě, ale je základem pro to, aby byla lidská společnost schopna vzájemného soužití. Platnost mravních zákonů je však omezena v rámci skupin lidí, kteří žijí společně na jednom místě. Mimo tyto skupiny přestávají platit a převládá místo nich tzv. „homo homini lupus“ aneb „člověk člověku vlkem“.⁶⁵

Důležité je to, že co se dnes jeví jako mravní příkaz, může být v následujících dnech buď zrušeno, nebo předěláno, aby to v budoucnosti mohlo být základem etického chování. Co však nelze zlepšovat, je morálka, protože každá její změna by byla svým způsobem nemorální. Za základní ctnosti jsou považovány skromnost a pokora a velký důraz je kladen také na porozumění, protože Jung byl přesvědčen, že nemůžeme porozumět druhému člověku, pokud

⁶² JUNG, C. G. *Duše moderního člověka*. 1.vyd. Brno: Atlantis, 1994. Kapitola Pozdní myšlenky, s. 281 – 303. ISBN 80-7108-087-X.

⁶³ JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Problémy sebeuvědomění, s. 159 – 174. ISBN 80-200-0543-9.

⁶⁴ tamtéž

⁶⁵ tamtéž

nerozumíme sami sobě, tak jako nemůžeme žádného člověka milovat, pokud sebe budeme nenávidět.⁶⁶

4.1 Svědomí

Autonomní psychický faktor, který nejvíce odhaluje polaritu duše a snaží se donutit jedince, aby naslouchal svému vnitřnímu hlasu, je svědomí. Nejen že se staví proti subjektu nebo mu způsobuje určité obtíže, ale hovoříme i o rozhodnutích, která pocházejí z hlouby duše. Psychologové dávají za pravdu tomu, že hlas svědomí je hlasem Božím. Jung však mluví také o tom, že svědomí se skládá ze dvou skutečností – z připomínání toho, co je mravné (mravní záležitost), a ze střetu povinností (etický aspekt aktu svědomí). Řešením je pak třetí skutečnost, na jejímž základě jedinec zaujímá určité stanovisko. Je však důležité si připomenout, že rozhodující část svědomí nevychází z žádného mravního kodexu, ba naopak – vychází z nevědomí osobnosti.⁶⁷

Mravnost je sice považována za univerzální vlastnost lidské duše, ale to samé nemůžeme říct o současném mravním kodexu, který nemůže být přirozenou částí psyché. Přesto Jung připouští, že akt svědomí probíhá v nevědomí stejně jako ve vědomí, a že se řídí stejnými mravními příkazy jako vědomí. Proto to vypadá, jako by mravní kodex řídil i nevědomé procesy.⁶⁸

Svědomí často slouží i jako prostředek sebekritiky, která je důležitá, aby člověk pochopil vlastní duševní procesy. V tomto případě pak Jung zmiňuje i špatné svědomí, které označuje za dar z nebes. Mimo svědomí jedince spatřujeme také jakési svědomí lidstva, které potrestá každého, kdo upřednostní svou vlastní pýchu a sebezachování, a nepřizná, že mu chybí lidskost. Tím jedinec postaví mezi sebou a ostatními lidmi pomyslnou neproniknutelnou stěnu.⁶⁹

Zaměříme-li se na samotné slovo „svědomí“, zjistíme, že jde o zvláštní případ vědomosti, vědění či vědomí. Za zvláštní je pak považováno hlavně to, že jde o vědomost nebo

⁶⁶ JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Problémy sebeuvědomění, s. 159 – 174. ISBN 80-200-0543-9.

⁶⁷ JUNG, C. G. *Slova duše*. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 2001. Kapitola Svědomí, s. 63 – 71. ISBN 80-7021-490-2.

⁶⁸ JUNG, C. G. *Výbor z díla IX. Člověk a kultura*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2012. Kapitola Svědomí z psychologického hlediska, s. 119 – 144. ISBN 978-80-85880-70-0.

⁶⁹ JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Problémy sebeuvědomění, s. 159 – 174. ISBN 80-200-0543-9.

jistotu emočních hodnot u představ, které máme o motivech svého jednání. Svědomí se skládá ze základního volního aktu nebo z popudu k jednání či z nějakého soudu, který je založen na rozumném citu a slouží jako hodnotový soud, který napomáhá rozpoznat objektivní a věcný charakter a vlastnost subjektivního hlediska. Podle Junga je součástí tohoto hodnotového soudu vždy nějaký subjekt, na jehož základě se předpokládá, že něco je pro mě dobré. Klasickým znakem svědomí je vědomí hříchu. Jung zmiňoval jak „správné“ svědomí (daimón, anděl strážný, srdce, lepší já), tak „nesprávné“ svědomí (d'ábel, svůdce, pokušitel, zlý duch) a nikdo tedy nemůže tvrdit, že pohnutky člověka jsou pouze ušlechtilé, neboť lidé naslouchají svému svědomí jen po určitou hranici. Nikdo však nemůže mluvit o svědomí jako o něčem naučeném, protože pokud by tak činil, znamenalo by to, že tento člověk byl kdysi dávno při tom, když vznikaly první mravní reakce.⁷⁰

4.2 Dobro a zlo

Jung přiznává, že se ho lidé často ptávali, co je dobro a zlo, ale on to však nevěděl. Byl přesvědčen, že mluví-li se o dobru nebo zlu, mluví se vlastně o tom, co nějaký člověk považuje či pociťuje za dobré nebo zlé. To ale ještě neznamená, že to tak opravdu musí být, protože co je pro jednoho člověka dobré, může být považováno pro druhého za zlé a naopak. Dobro a zlo jsou ve své podstatě principy, které sahají daleko za naše obzory. Proto bychom neměli zapomínat, že „zlý“ a „dobrý“ jsou hlavně naše soudy v určitých situacích.⁷¹

V případě dobra a zla jde vlastně o černobílé chápání života, protože zlo chce, aby se na něj kladl důraz stejně jako na dobro, aby nebylo opomíjeno. Neexistuje totiž dobro, které by nebylo schopno vytvořit zlo, tak jako neexistuje zlo, které by nemohlo stvořit něco dobrého. Jde o hodnoty, které náleží člověku, a ten má potřebu dobra, ke kterému se snaží směřovat určitými činy a jednáním. Někteří lidí jsou dokonce přesvědčeni, že v případě dobra a zla jde o duchovní vnější síly, jiní zase tvrdí, že jde o protiklady, které podmiňují náš duševní život. Jung zdůrazňoval, že člověk by neměl zapomínat na to, že to, co bylo jednou dobré, nemusí být dobré napořád, a připomněl nám také názor Augustina⁷², že všechny povahy jsou ve své podstatě dobré, což ale neznamená, že nemají i špatnou stránku. Dobro a zlo jsou spjatý se

⁷⁰ JUNG, C. G. *Výbor z díla IX. Člověk a kultura*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2012. Kapitola Svědomí z psychologického hlediska, s. 119 – 144. ISBN 978-80-85880-70-0.

⁷¹ JUNG, C. G. *Výbor z díla IX. Člověk a kultura*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2012. Kapitola Dobro a zlo v analytické psychologii, s. 145 – 162. ISBN 978-80-85880-70-0.

⁷² Významný křesťanský filozof a teolog, představitel patristiky

svědomím – existuje i „falešné“ svědomí, které přeměňuje či překrucuje zlo v dobro a naopak, příkladem jsou výčitky svědomí. Jediná situace, kdy bychom si nebyli vědomi žádného dobra ani zla, by byla tehdy, pokud by byl náš život ovládán neuvědoměním.⁷³

Pokud se člověk přiblíží zlu, hrozí mu, že mu podlehne, proto nesmí pro jistotu podlehnout ani dobru, ani zlu. Zla bychom se měli vyvarovat, ale je důležité přiznat si jeho existenci, protože s dobrem tvoří paradoxní celek, na jehož základě vznikají různé úsudky. Co je velmi důležité, je však to, že člověk musí poznat nejprve sám sebe, aby zjistil, jakého dobra a zla je schopen.⁷⁴

4.3 Mezilidské vztahy

Podle Junga je nevyhnutelně těžké vypovědět něco podstatného o dnešním člověku, protože vždy o něm bude hovořit někdo, kdo je omezen stejnými východisky a předsudky (jako ten, o kom by měl mluvit). Většina lidí není schopna se „vmyslet“ do duše druhého člověka – ani člověka, o kterém si myslíme, že ho známe nejlépe, protože i on je nám vlastně cizí. Jung je přesvědčen, že velké dějinné události jsou ve výsledku bezcenné, že jedinou důležitou věcí je subjektivní život jedince, který se často domnívá, že najde uspokojení v tom, co nemá, a že mu nestačí to, čeho má moc. Tato osoba utváří dějiny a z různých změn, které působí, se pak odvíjí budoucnost. Ve své podstatě však určitou dobu pouze snášíme a přežíváme a jsme důkazem toho, jak říká Jung, že „naše doba – to jsme my“.⁷⁵

Člověk, který nic neuznává a ani uznávat nemusí, je označován jako masový, protože jediný, kdo může dělat chyby, je vyšší moc – stát nebo společnost. Na základě schopnosti napodobování, která kolektivu prospívá a individuu škodí, můžeme vidět, jak je tohoto napodobování často zneužíváno k různému odlišování – výjimečné a vzácné vlastnosti nebo činnosti jedince jsou napodobovány, ale to, čím se podobá, ho spoutává.⁷⁶

Jung hovoří také o tom, že čím více jedinců se seskupí, tím více zanikají jednotlivé faktory individua – tím pádem i mravnost, která je založena na mravním citu a svobodě jedin-

⁷³ JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Mezi dobrem a zlem, s. 175 – 190. ISBN 80-200-0543-9.

⁷⁴ JUNG, C. G. *Duše moderního člověka*. 1.vyd. Brno: Atlantis, 1994. Kapitola Pozdní myšlenky, s. 281 – 303. ISBN 80-7108-087-X.

⁷⁵ JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Jednotlivec a společnost, s. 119 – 140. ISBN 80-200-0543-9.

⁷⁶ tamtéž

ce. Velká společenství přirovnává k velkému, hloupému a násilnickému zvířeti – čím větší je seskupení, tím vyšší je nemorálnost a hloupost, poněvadž jak dále říká, „ani ze součtu milionu nul jedničku neuděláš“.⁷⁷ Je tedy důležité objevit vlastní jedinečnost, která však zůstane skryta, pokud se budeme držet zkrusleného obrazu, na jehož základě nepoznáme ani sami sebe, ani to, čím se lišíme od ostatních. Stejně tak platí, že pokud si nebudeme vědomi svých vnitřních skutků, projeví se pak jako osud – jedinec zůstane jednotný, aniž by si byl vědom svého vnitřního rozporu, ale v důsledku toho dojde k rozdělení světa na dvě poloviny.⁷⁸

4.3.1 Lékař a nemocný

Zajímavým vztahem je vztah mezi lékařem a pacientem. Lékař pomáhá pacientovi, aby byl schopen žít, proto neodsuzuje žádná z jeho posledních rozhodnutí. Je si totiž vědom toho, že lidé, kteří jsou vystaveni nátlaku, jsou pak snadnějším terčem při znemožnění toho, aby poznali, jaké to je, když zůstanou zcela sami pouze se svým bytostným Já. Tuto skutečnost je důležité poznat z jednoho důvodu – pacient musí být úplně sám, aby poznal, „co ho nese, když už není schopen se nést“. Jedině tohle zjištění z něj udělá silnější osobnost.⁷⁹

Setkáváme se také s psychoterapií - vztahem mezi lékařem a pacientem, při kterém dochází ke střetnutí dvou duševních celostí, v situaci, ve které slouží veškeré vědění jako pouhý nástroj. Cílem je dosažení změny, ke které dojde pouze tehdy, zbavíme-li se naší spontánnosti s Já. Je však důležité si uvědomit, že lékař je pouze pomocníkem, který napomáhá tomu, aby pacient dosáhl určitého postoje, který nebude odporovat prožitkům, které mají nejdůležitější roli. Lékař však musí být natolik svědomitý a uvědomělý, aby dokázal pochybovat o svých schopnostech a dovednostech, a aby se nestal omezeným a nelidským. Pokud chce lékař vést či doprovázet duši pacienta, musí s ní být v kontaktu, který se neuskuteční, pokud bude lékař plný předsudků. Často se setkáváme s názorem, že někteří lidé trpí duševní omezeností, která vychází ze zlé vůle a méněcennosti dané osoby. Lékař však vychází z přesvědčení, že vše spočívá ve špatném použití léčebného prostředku.⁸⁰

⁷⁷ JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Jednotlivec a společnost, s. 119 – 140. ISBN 80-200-0543-9.

⁷⁸ tamtéž

⁷⁹ JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Lékař a nemocný, s. 73 – 84. ISBN 80-200-0543-9.

⁸⁰ tamtéž

Jung byl přesvědčen, že neexistuje nemoc, která by současně nebyla nepovedeným pokusem o uzdravení, a že se nemocný má učit, jak chorobu unese, nikoliv jak se jí zbaví. Víra je pro pacienta nepodstatnou záležitostí, kterou může klidně odmítat, pokud ji nechápe nebo je s ní nespokojen. Důležité je, že je odkázán na možnosti léčení, které jsou nemocnému přirozené, a je jedno, zda výsledné názory odpovídají nějakému vyznání nebo filosofii.⁸¹

4.3.2 Muž a žena, manželství

Je více než jasné, že žena dnešní doby prochází stejnou proměnou jako muž, avšak jestli tuto změnu můžeme nazývat historickým obratem, zůstává utajeno. V ženě se probouzí tendence k úplnějšímu utváření člověka, touha po smyslu a naplnění, a zvyšuje se její odpor k jednostrannosti, pudovosti a slepému dění. V nevědomí se pak u ženy objevují názory a mínění, které jí druhotně zkazí náladu. Emoce a nálady však nepramení v nevědomí, ale v její ženské přirozenosti – proto byl Jung přesvědčen, že její názory nemohou být naivní, že pouze vychází z nepřiznaného úmyslu. Co si žena přítomnosti neuvědomuje, je to, že pouze láska jí pomáhá dosáhnout toho, co je v ní nejlepší. Na základě tohoto mínění dochází k názoru, že láska funguje mimo zákon – proti tomu se však vzpouzí její úctyhodnost. To by samo o sobě nebylo problémem, pokud by tento postoj nebyl zakotven i přímo v ní samotné. Co se ženy v Evropě týká, platí, že neexistuje bez muže a jeho světa. Pokud je vdaná, je většinou ekonomicky závislá na svém muži, pokud je samostatně výdělečně činná a svobodná, pravděpodobně pracuje někde, kde vedoucí pozici zastává muž.⁸²

Láska včetně všech jejích problémů je podle Junga podstatnou emocí, jakýmsi základem, který člověka vždy utvrdí v tom, že má mnohem větší význam, než jí ve skutečnosti příkládá. Jde o „utrpení“ celého lidstva a nikdo by se neměl stydět za to, že pro ni musí něco obětovat. S láskou je spojena i problematika erotiky, která je člověku jak přirozená a neměnná, dokud má člověk zvířecí tělo, tak je i spojena s duchem. Nesmí však chybět ani jeden z těchto aspektů, aby nedošlo k nevyváženosti. Je jisté, že žena i muž jsou svými protiklady,

⁸¹ JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Lékař a nemocný, s. 73 – 84. ISBN 80-200-0543-9.

⁸² JUNG, C. G. *Výbor z díla IX. Člověk a kultura*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2012. Kapitola Žena v Evropě, s. 35 – 62. ISBN 978-80-85880-70-0.

kteře se mohou zničit, pokud dojde k jejich aktivaci. Jung přirovnává střet těchto dvou osobností k chemické reakci – pokud se spojí, obě se promění.⁸³

Vědomí je vždy vázáno na jednotlivce (vědomí já) a aby si byl člověk vědom sám sebe, musí se lišit od druhého člověka. U nevědomých obsahů neexistuje žádné odlišení, proto je označujeme za bezvztahové. S rozšiřováním vědomí však dochází k tomu, že může dojít ke vzniku psychologického vztahu. V našem případě jde konkrétně o psychologický vztah mezi manželi, který je také založen na předpokládaném vědomí. Manželství je složitý vztah, který v určité míře vychází z rodičovského vlivu – pro muže je důležitý vztah k matce, pro ženu vztah k otci. Jedná se o určitou míru sounáležitosti s rodiči, která nevědomě podporuje či ztěžuje volbu manžela, manželky. Jung zavádí pojmy zahrnutého a zahrnujícího. Zahrnutý je ten, kdo se nachází plně uvnitř manželství, obrací se k druhému a navenek neexistuje žádná zásadní povinnost či zájem. Zahrnující naopak cítí potřebu sjednotit se sám se sebou v lásce k druhému, hledá komplikace a narušuje jednoduchost druhého. Čím více se pak zahrnutý váže na svého partnera, tím více je zahrnující vytlačován.⁸⁴

4.3.3 Mládí a stáří

V průběhu života prochází člověk určitými vývojovými stádii, za jejichž počátek můžeme označit dětství, které má velký význam z hlediska snů a obrazů, které jsou dalekosáhlé, a které předcházejí našemu dalšímu osudu. Pokud bychom někoho označili za dětinského, jednalo by se nejen o osobu, která zůstává velmi dlouho dítětem, ale také o někoho, kdo vystoupí z dětství a myslí si, že co nevidí, už není.⁸⁵

Mnozí lidé se domnívají, že je správné seznamovat mládež s někdy krutou realitou, ale pokud si budeme myslet, že je tím vychováváme, budeme na omylu. Pokud budeme děti nevědomě tlačit do směru života, který má sloužit jako určitá kompenzace toho, co se nepovedlo uskutečnit rodičům, výsledkem bude to, že se děti stanou nemorálními (př. nezodpovědný otec bude mít syna, který bude trpět chorobnou ctižádostivostí apod.). Co je však velmi důležité, je objevení osobnostních hodnot, ke kterému dochází zpravidla až ve zralejším věku,

⁸³ JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Muž a žena, s. 85 – 101. ISBN 80-200-0543-9.

⁸⁴ JUNG, C. G. *Duše moderního člověka*. 1.vyd. Brno: Atlantis, 1994. Kapitola Manželství jako psychologický vztah, s. 82 – 92. ISBN 80-7108-087-X.

⁸⁵ JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Mládí a stáří, s. 102 – 118. ISBN 80-200-0543-9.

protože mladí lidé často používají hledání své osobnosti jako záminku, aby se vyhnuli povinností.⁸⁶

Střed života je podle Junga momentem, kdy dochází k největšímu rozvoji člověka – ten „stojí ve svém díle“ a zahajuje druhou polovinu svého života, ale živoucím zůstane pouze ten, kdo se smíří s tím, že na konci čeká smrt. Úloha dospívajícího člověka je však jiná než u člověka stárnoucího. Čím více si člověk bude vědom svých osobních postojů a sociální situace, tím více bude přesvědčen, že objevil správný běh života, správné hodnoty a ideály. Stárnoucí člověk také tuší, že jeho život nestoupá, nerozšiřuje se, ale naopak – dochází k jeho zúžení. Jung však připomíná, že člověk vzrůstá do přítomnosti, ke které by nedošlo, pokud by neexistovala žádná minulost. Co je však podstatné, je to, že mladý člověk ještě nemá ani minulost, ani přítomnost, proto nevytváří žádnou kulturu, ale pouze existenci. Utváření kultury je záležitostí zralejšího věku.⁸⁷

⁸⁶ JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Mládí a stáří, s. 102 – 118. ISBN 80-200-0543-9.

⁸⁷ tamtéž

5. C. G. Jung a náboženství

Náboženství, jeden z nejranějších a nejobecnějších projevů lidské duše, označuje Jung nejen za sociologický či historický fenomén, ale také za nedílnou součást života mnoha lidí, a vysvětluje, že on sám se omezuje na pozorování fenoménů a tím se distancuje od jakýchkoliv metafyzických či filozofických úvah. Říká, že není proti jinému způsobu uvažování, ale že si nedělá nároky na používání a uplatňování těchto hledisek.⁸⁸

Náboženství (z latinského slova religere) je pečlivé zachovávání toho, co Rudolf Otto⁸⁹ nazval jako „numinózum“ – dynamická existence nebo působení, které není způsobeno naší libovůlí, nebo také vlastnost nějakého viditelného objektu či vliv neviditelné přítomnosti, která vyvolá změnu vědomí. Když však Jung mluví o náboženství, připomíná, že jde o zvláštní postoj lidského vědomí, který by měl odpovídat původnímu pojmu „religio“, tedy respektování a zachovávání dynamických faktorů, které chápeme jako určité mocnosti (duchové, démoni, bohové, zákony, ideály, ideje aj.). To jsou pak faktory, na které člověk buď bere ohled (na základě jejich nebezpečnosti), nebo je vyzdvihuje a uctívá (na základě jejich velikosti, krásy a smysluplnosti). Velký důraz je kladen také na to, že použití výrazu náboženství není myšleno jako nějaké vyznání víry, ale že jde spíše o zvláštní postoj vědomí, které se mění na základě prožitku zkušenosti numinóza.⁹⁰ Moderní vědomí totiž odmítá víru, a tedy i náboženství založená na víře. Uznává je jen do té míry, do jaké je jejich obsah, který lze poznat, ve shodě se zažitými jevy duševního pozadí. Vědomí moderní doby chce „vědět“, což znamená, že chce mít prapůvodní zkušenost.⁹¹

Jung, mj. lékař a specialista na nervové a duševní choroby, nepovažuje za své východisko nějaké vyznání víry, nýbrž psychologii náboženského člověka – „homo religiosus“ – který bere v potaz a zachovává určité faktory, které ovlivňují jeho osobu i celkový stav.⁹²

Náboženská vyznání označil Jung za kodifikované a dogmatizované formy původních náboženských zkušeností. Dogma je často označováno za živoucí, a proto je jeho formulace

⁸⁸ JUNG, C. G. *Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001. Kapitola Autonomie nevědomí, s. 11 - 50. ISBN 80-85880-23-7.

⁸⁹ Německý luteránský teolog a fenomenolog náboženství

⁹⁰ JUNG, C. G. *Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001. Kapitola Autonomie nevědomí, s. 11 - 50. ISBN 80-85880-23-7.

⁹¹ JUNG, C. G. *Duše moderního člověka*. 1.vyd. Brno: Atlantis, 1994. Kapitola Problém duše moderního člověka, s. 35 - 53. ISBN 80-7108-087-X.

⁹² JUNG, C. G. *Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001. Kapitola Autonomie nevědomí, s. 11 - 50. ISBN 80-85880-23-7.

schopna změny a vývoje.⁹³ Jeho vznik, trvání i forma byly podníceny jak zjevnými, bezprostředními zkušenostmi „gnóze“ (např. Bohočlověk, kříž, Trojice, neposkvrněné početí aj.), tak neustálou spoluprací duchů a staletí. Jung přiznává, že není zcela jasné, proč nazývá dogmata „bezprostřední zkušeností“, když dogma je samo o sobě to, co „bezprostřední“ zkušenost vylučuje.⁹⁴

Křesťanské učení, vychovávající nás ve víře v prapůvodní zlo lidské povahy, souvisí s vývojem osobnosti, který představuje jak strach, co stvoří, tak věrnost vlastnímu zákonu. Důvěra v tento zákon je jakési doufání, které by měl mít každý nábožensky založený člověk vůči Bohu.⁹⁵

5.1 Světový názor, cesta k Bohu

Světový názor, který vystupuje jako komplexní útvar stojící proti fyziologicky vázané psyché, je také nejvyšší psychickou dominantou, která rozhoduje o jejím osudu. Tato nejvyšší dominanta je nábožensko-filozofické povahy a tím se stává také nejpřirozenější reakcí vůbec.⁹⁶ Podle Junga je důležité vyšší vědomí, které podmiňuje světový názor, protože každé vědomí příčin a cílů, stejně tak jako každý přírůstek zkušenosti a poznání, je vyvíjejícím se světovým názorem. Člověk si pak na základě svého myšlení vytváří určité obrazy o světě, a tím mění i sám sebe. Pokud bychom se však zabývali vědou, hovořili bychom pouze o nástroji světového názoru. Během posledních sto padesáti let se objevilo nespočet světových názorů, což dokazuje, že i světový názor ztratí svou důvěryhodnost.⁹⁷

Co však znamená „mít světový názor“? Jung říká, že jde o vytvoření si obrazu světa a sebe sama, vědět, co je svět a kdo jsem já. Tenhle postoj však nelze brát úplně vážně, protože nikdo nikdy nemůže s přesností vypovědět, čím je svět a kým je on sám. Pokud bychom si však nevytvořili obraz světa jako určitého celku, nespátřili bychom ani sami sebe, protože

⁹³ JUNG, C. G. *Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001. Kapitola Autonomie nevědomí, s. 11 - 50. ISBN 80-85880-23-7.

⁹⁴ JUNG, C. G. *Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001. Kapitola Dogma a přirozené symboly, s. 51 - 86. ISBN 80-85880-23-7.

⁹⁵ JUNG, C. G. *Duše moderního člověka*. 1.vyd. Brno: Atlantis, 1994. Kapitola O vzniku osobnosti, s. 54 - 71. ISBN 80-7108-087-X.

⁹⁶ JUNG, C. G. *Duše moderního člověka*. 1.vyd. Brno: Atlantis, 1994. Kapitola Psychoterapie a světový názor, s. 117 - 123. ISBN 80-7108-087-X.

⁹⁷ JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Západovýchodní výklad smyslu, s. 207 - 221. ISBN 80-200-0543-9.

bychom měli být obrazy právě tohoto světa. Podstatné je také to, že se objevíme pouze v těch obrazech, které si sami vytvoříme. Dobrý zdravotní stav duše je úzce spjat se světovým názorem, protože způsoby chápání - a tedy i názory - jsou pro člověka a jeho duši velmi důležité, a to v takové míře, že se může zdát, jako by věci byly méně takové, jaké jsou, než takové, jak na ně nahlížíme.⁹⁸

Náboženství, podle Junga také psychotherapeutické systémy, vyjadřují určité duševní problémy svými obrazy. Jde jak o vyznání a poznání duše, tak o odhalení její podstaty, s čímž souvisí také nemožnost náboženského tvrzení, která je pravým základem víry. I když jsou však náboženské výroky málo pravděpodobné, přetrvávají již několik tisíciletí – díky své nečekané životní síle, která dokazuje existenci dostatečné příčiny. Vědecké poznání této příčiny se však lidskému duchu doposud nepodařilo. Jung zdůrazňuje, že by bylo velkou chybou, kdyby někdo považoval jeho pozorování za důkaz Boží existence, protože to, co nám dokazuje, je pouze existence archetypického obrazu Božství – víc podle něj nemůžeme o Bohu vypovědět. Skutečnost Boha nám „dokládají“ pouze spontánní nebo tradiční obrazy, jejichž psychická povaha nebyla rozumem oddělena od jejich nepoznatelného metafyzického základu. Pokud tedy vyslovíme slovo „Bůh“, mluvíme vlastně o obrazu či pojmu, který se mění s časem. Můžeme však pouze na základě víry (nikoliv na základě jistoty) říct, jestli se mění pouze obrazy a pojmy, nebo také to, co je „Nevyslovitelné“. Idea Božství patří k základnímu vlastnictví lidské duše, avšak pojem Boha nemá s otázkou Boží existence vůbec nic společného – pojem Boha je totiž nezbytná psychická funkce iracionálního původu. Idea Božské bytosti je prostě všudypřítomná – ať už vědomě či nevědomě (jako archetyp).⁹⁹

Domněnka, že křesťanství spočívá v určitém vyznání víry, je chybná, protože křesťanství je náš svět. Veškeré naše myšlení vychází z křesťanského středověku, celá naše věda a všechny naše myšlenky jsou součástí celé historie – žijí v nás vždy a všude a budou i nadále tvořit živou vrstvu naší psýché (stejně jako některé fylogenetické pozůstatky v našem těle). I naše duchovní podstata či způsob nahlížení na věci pochází z křesťanského středověku a nezáleží na tom, s jakým rozumovým vysvětlením později přijdeme – nic to totiž nezmění. Proto můžeme křesťanský světový názor označit za psychologickou skutečnost, která se děje, která existuje. Křesťanství nás prostě poznamenalo podobně jako to, co bylo před ním.¹⁰⁰

⁹⁸ JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Západo-východní výklad smyslu, s. 207 – 221. ISBN 80-200-0543-9.

⁹⁹ JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Cesta k Bohu, s. 247 – 265. ISBN 80-200-0543-9.

¹⁰⁰ tamtéž

Na základě náboženské výchovy byla mnoha lidem vštěpována skutečnost, že křesťanství je nedějinné, že přišlo znenadání. Jung přiznává, že tento názor byl zřejmě nutný, ale že on sám je přesvědčen (na základě toho, že všechno má svou historii) o jeho nepravdivosti. Mezi náboženstvím nějakého národa a jeho skutečným způsobem života existuje určitý vztah, který v podstatě zaručuje jeho praktický význam. Proč však člověk přijal křesťanství? Prý proto, aby unikl surovosti a nevědomosti antické doby. Pokud by křesťanství zmizelo, celý svět by zanikl v opojení demoralizace. Proto je velmi důležitá mocná mravní síla křesťanství, která hovoří v jeho prospěch, ale také dokazuje sílu jeho protikladu - antikřesťanství, barbarství.¹⁰¹

Křesťanství sice vykonalo určitou roli, ale podstatné je to, že postava Boha se řadí k nejnítěnějšímu vlastnictví lidské duše. „Bůh“, prastará zkušenost člověka, byla zobrazována různými způsoby, a to tak, aby byla na jedné straně přizpůsobovaná dogmatu apod., nebo aby byla popřena. Člověk pak často zaměňuje své představy za „dobrotivého Boha“ a ty považuje za svaté, což je podobným omylem jako představa, že Boha lze „odnaučit“. Jung nastiňuje, že náboženská zkušenost je absolutní a nelze se o ni dohadovat. Můžeme pouze říct, že jsme takovou zkušenost nikdy neměli, naproti někomu, kdo bude přesvědčen, že ji měl. Náboženství je svým způsobem závislé na iracionalitě a podrobení se jí. Pokud by však bylo pouze vírou, nikoliv zkušeností vlastní duše, nic zásadního by se nestalo. Důležité jsou totiž pravdy, nikoliv články víry, protože tam, kde bude pravda, objeví se i víra, která pomáhá tam, kde pouhé myšlení nestačí.¹⁰²

Okolní svět a Bůh jsou dvě primitivní zkušenosti bez známých kořenů, jsou odrazem duše. Cesta k poznání Boha začíná poznáním sebe sama. Mnohem těžší, než následovat život Krista, je žít svůj vlastní život právě tak, jak žil Kristus ten svůj. Člověk, který žije ve smyslu a duchu Krista, je označován za křesťana. Pokud se však někdo snaží přijmout Kristův kříž, ten vůbec neporozuměl křesťanské zvěsti, protože jeho kříž má nést pouze Kristus sám, ostatní mají nést své vlastní kříže. Co se týče určité změny duševního stavu, objevuje se modlitba, která je náboženskou či filozofickou koncentrací ducha.¹⁰³

¹⁰¹ JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Cesta k Bohu, s. 247 – 265. ISBN 80-200-0543-9.

¹⁰² tamtéž

¹⁰³ JUNG, C. G. *Slova duše*. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 2001. Kapitola Náboženství, s. 73 – 97. ISBN 80-7021-490-2.

5.2 Východ versus Západ

Tak jako se nachází kosmos ve veškerém chaosu, tak je i určitý skrytý řád v neuspořádanosti a stálý zákon v libovůli. Co nás však učí hlubšímu a vyššímu chápání, je Východ, který se zaměřuje na chápání prostřednictvím života. Východní „věcnost“ bychom mohli označit za praktické soudy výkvětu čínské inteligence. Západ se zaměřuje na povznesení a kriticky se staví k meditaci a kontemplaci (považují je za zahálení a sebezhlížení), Východ se orientuje na ponoření.¹⁰⁴

Křesťanský Západ nahlíží na člověka jako na někoho, kdo je závislý na Boží milosti nebo alespoň na Církvi, na pozemském nástroji spásy. Východ také zastává názor, že člověk sám je jedinou příčinou svého vyššího vývoje (na základě víry ve spasení sebe sama). Pokud se Kristus a hřích (nejvyšší hodnota a největší bezcennost) nachází vně, pak je duše nutně vyprázdněna a postrádá právě ono nejvyšší a nejhlubší. Východ zaujímá opačné stanovisko – všechno nejvyšší i nejnižší se nachází v transcendentálním subjektu, čímž stoupá hodnota bytostného Já. U západního člověka tato hodnota naopak klesá.¹⁰⁵

Typickou záležitostí Východu je existence náboženského poznání a poznávajícího náboženství. Tím dochází ve východních zemích k vyloučení sporu mezi náboženstvím a vědou, protože na Východě neexistuje ani žádná věda spočívající na faktech, ani žádné náboženství založené pouze na víře. Jung je přesvědčen, že není většího omylu, než nechat západního člověka provádět čínskou jógu – cvičení, které je orientováno na vůli a vědomí, což vede k posílení vědomí (a tím pádem k oslabení nevědomí). Tomu bychom se my, západní lidé, měli vyvarovat, aby nedošlo ke stupňování případných neuróz. Západní člověk nepotřebuje být nadřazený přírodě kolem sebe ani uvnitř sebe, ale co mu rozhodně chybí, je podřízenost vůči ní. Zatímco Ind nezapomíná ani na své tělo, ani na ducha, Evropan jedno z toho neustále opomíjí, což mu ale doposud pomáhalo dobývat svět. Co je typické pro Inda je vědomí své přirozenosti a toho, do jaké míry jí sám je. Evropan, který má vědu o přírodě a své přirozenosti, ví o přírodě velmi málo. Co však spojuje Východ i Západ, je společný účel – oba se snaží zvítězit nad přírodním charakterem života, utvrdit ducha nad hmotou.¹⁰⁶

Jung se zabíral také problematikou „snícího světa Indie“, přičemž tvrdil, že v Indii snad neexistuje nic, co by tu už mnohokrát nebylo, jako by jednotlivec dneška žil už několi-

¹⁰⁴ JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. Kapitola Západo-východní výklad smyslu, s. 207 - 221. ISBN 80-200-0543-9.

¹⁰⁵ tamtéž

¹⁰⁶ tamtéž

krát v minulosti. Svět by pak byl pouhou obnovou existence světa dřívějšího. Účinek Indie pak připodobňuje ke snu, na jehož základě tvrdí, že průměrný Ind nenahlíží na svůj svět jako na snový, ale že jeho reakce dokazují, jak silně ho dokážou uchvátit různé skutečnosti. Ind potřebuje náboženskou a filozofickou nauku o Velké iluzi právě proto, že je očarován svým světem. Proto prý není divu, že se Evropan cítí jako ve snu, že život Indie je něčím, o čem jen sní – v Indii jde totiž o celé tělo, které stále žije (nikoliv jen o schránku hlavy jako u Evropana). Jisté je i to, že Indové se vyjadřují bez strojenosti, ženy jsou téměř bezvýznamné (patří k početným rodinám, které náhodou žijí v Indii). Člověk se přizpůsobuje rodině, jedná skromně a zdvořile.¹⁰⁷

Duchovní existence západního člověka ho osvobozuje od iracionality a pudovosti (na úkor celosti) – člověk se stává vědomou a nevědomou osobností. Indická kultura je ale podobná jejich chrámům, které připomínají vesmír a člověka (dobrého i špatného). Možná i proto se Indie jeví tak snově – člověk je uvalen zpět do nevědomí, do původního světa, o kterém jen sníme, protože naše vědomí ho popírá. Indie funguje na bázi civilizování člověka bez racionalismu, bez násilí.¹⁰⁸

5.3 Tao a dovršení

Jednou z často kladených otázek je ta, proč dělá Evropanům nesnáze porozumět Východu. Věda, nástroj západního ducha, je klíčem k porozumění, který postrádá smysl, pokud považuje ono pochopení za pochopení jediné. Východ však zprostředkovává jiné, širší a vyšší pochopení – pochopení prožitím. Číňan se obrací k autoritě celé své kultury a podle všeobecného mínění dělá to nejlepší, co může, čímž se však liší od obyvatele Západu, kterému stojí v cestě různé morální, intelektuální i náboženské autority. Proto je častokrát lepší vydat se cestou Číňana nebo opět usilovat o návrat k evropskému křesťanskému středověku, na jehož základě by došlo k vybudování evropské zdi, která by oddělovala pohany od pravého křesťana. Co se čínského náboženství týká, setkáváme se zde se dvěma významnými pojmy, kterými jsou tao a dovršení.¹⁰⁹

¹⁰⁷ JUNG, C. G. *Výbor z díla IX. Člověk a kultura*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2012. Kapitola Snící svět Indie, s. 193 – 208. ISBN 978-80-85880-70-0.

¹⁰⁸ JUNG, C. G. *Výbor z díla IX. Člověk a kultura*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2012. Kapitola Co nás Indie může naučit, s. 209 – 216. ISBN 978-80-85880-70-0.

¹⁰⁹ JUNG, C. G., WILHELM, R. *Tajemství zlatého květu: Čínská kniha života*. 2.vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. Kapitola Úvod, s. 91 - 104. ISBN 80-7021-723-5.

Tao, jak zmiňuje Jung, znamená pro čínský lid „to, co existuje samo sebou“, jehož tajemstvím jsou bytí a život. Západní člověk však slovo tao nepřekládá nijak. Tento čínský znak je sestaven ze znaků - hlava (odkaz na vědomí) a chůze (cesta), které vedou k výsledné myšlence „vědomě jít“ či „vědomá cesta“. S touto vizí by pak korespondovalo synonymní využití „světla nebes“ jako „srdce nebes“, jehož součástí jsou bytí a život. Světlo by mělo představovat vědomí a jeho povahu by pak charakterizovaly různé obměny z oblasti světla. Jung je přesvědčen, že se život musí vystupňovat stejně jako vědomí – „vytaví se šen lí“ (nesmrtelné tělo) a „dovrší se velké tao“. Dosažením vědomého života pak vzniká samotné tao.¹¹⁰

V přítomnosti se setkáváme s různými náboženskými problémy, ať už malými, či velkými. Mezi tyto menší problémy bychom mohli zařadit problém pokroku náboženského ducha. Pokud bychom se jím chtěli zabývat, museli bychom připomenout rozdíly mezi Východem a Západem, které jsou založeny na přístupu ke „klenotu“, tedy k centrálnímu symbolu. Západ klade důraz na člověčenství, osobu a historičnost Kristovu, Východ však zastává názor, že „bez vzniku, bez zániku, bez minulosti, bez budoucnosti“. Křesťan se obrací k vyšší božské osobě v očekávání milosti, východní člověk ví, že spása je součástí díla, které člověk koná sám v sobě. Tao pak vyrůstá z jedince.¹¹¹

Náboženská zkušenost je subjektivní a není neomylná. Lidské vědomí je vydáno napospas tomu, co není určité a nelze určit, i když nám připadá, jako by i v tomto vládly duševní zákony, které nepocházejí od žádného člověka. Tento člověk získává jejich znalosti skrze „gnózi“ v křesťanském dogmatu, proti kterému stojí podle Junga pouze blázni, nikoliv milovníci duše. V závěru je pak nutné si připomenout také to, že jakmile přestane být nějaký bůh považován za nejmocnější faktor, stane se z něj pouhý název, jeho podstata bude mrtvá a jeho moc zmizí.¹¹²

¹¹⁰ JUNG, C. G., WILHELM, R. *Tajemství zlatého květu: Čínská kniha života*. 2.vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. Kapitola Základní pojmy, s. 105 - 115. ISBN 80-7021-723-5.

¹¹¹ tamtéž

¹¹² JUNG, C. G. *Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001. Kapitola Historie a psychologie přirozeného symbolu, s. 87 - 141. ISBN 80-85880-23-7.

6. Využití tématu ve výuce ZSV a OV

Zaměříme-li se na problematiku využití tématu o člověku podle C. G. Junga ve výuce, můžeme spatřit několik základních poznatků.

V prvé řadě je vidno mezipředmětové prolínání – různá Jungova bádání o člověku lze rozčlenit a propojit do několika oblastí:

- Filozofie a etika (např. vzájemné souvislosti mezi učením o duši a mezi svědomím, otázka posmrtného života a morální postoj k ní aj.)
- Filozofie a náboženství (např. zda je na duši nahlíženo ve všech náboženstvích stejně či odlišně, otázka Boha a jeho původu aj.)
- Etika a náboženství (např. otázka posmrtného života a morální stanoviska)
- Psychologie a filozofie (např. zda je duše záležitostí psychologie či filozofie, jaká jsou případná společná východiska, názory aj.)
- Atd.

Pokud bychom se však orientovali na konkrétnější využití dané tematiky ve výuce Základů společenských věd či Občanské výchovy (nebo na samotný přínos tématu ve výuce), musíme se ponořit hlouběji.

Ve výuce OV na základních školách se, podle mého názoru, můžeme setkat maximálně s nástinem toho, že vůbec existuje nějaká psychologie jako specifická věda, a že jedním z nejvýznamnějších představitelů byl zrovna Carl Gustav Jung (vedle S. Freuda, E. Fromma aj.). Detailněji se dostaneme do kontaktu s Jungem až ve výuce ZSV převážně na středních školách, kde se zaměřujeme na otázky náboženství, filozofie, etiky, psychologie aj. Můžeme se dozvědět mnohem více informací o Jungově životě a o jeho tvorbě, ale hlavně o jeho názorech a postojích k člověku samotnému, k problematice dobra a zla, k otázce svědomí, posmrtného života, neuróz aj.

Co se týká samotné práce s názvem „Pojetí člověka v díle C. G. Junga“, můžeme ji využít spíše ve formě výtahů a referátů inspirovaných se právě z této bakalářské práce. Může sloužit jako přehled základních poznatků o životě, tvorbě a myšlenkách C. G. Junga, může být inspirací, učební pomůckou. Nesmí se však zapomínat, že jde ale jen o stručný souhrn informací k dané problematice, a že tuto práci nelze považovat za úplný souhrn o Jungovi a jeho bádání.

7. Závěr

Předpokládaným výstupem této bakalářské práce je pojednání o Carlu Gustavu Jungovi, které zahrnuje převážně rozbor jeho základních děl. Tato tematika byla zpracována jak z knih životopisných, tak z jeho (již zmiňované) vlastní tvorby. Na základě získaných informací jsem vypracovala souhrn těchto poznatků, který bude sloužit jako stručný přehled jak o jeho životě, tak o jeho významných dílech.

V průběhu celé práce jsem prezentovala různé Jungovy názory z oblasti filozofie, psychologie, etiky i náboženství. V závěru práce jsem, na základě bodu „Využití tématu ve výuce ZSV a OV“, pojednala především o vzájemném mezipředmětovém prolínání nebo také o konkrétnějším využití zvoleného tématu ve výuce ZSV a OV, o přínosu dané problematiky ve vyučování aj.

Cílem práce bylo také detailnější seznámení se s Carlem Gustavem Jungem, známým psychologem, o jehož významnosti, důležitosti a přínosu (nejen v oblasti psychologie) není pochyb.

Prameny a literatura

HAYMAN, R. *Život C. G. Junga I. Zrození psychomága (1875 – 1917)*. 1.vyd. Praha: PRÁH, 2001. 291 s. ISBN 80-7252-046-6.

HAYMAN, R. *Život C. G. Junga II. K pramenům moudrosti (1918 – 1961)*. 1.vyd. Praha: PRÁH, 2001. 323 s. ISBN 80-7252-047-4.

JACOBI, J. *Die Psychologie von C. G. Jung: eine Einführung in das Gesamtwerk*. Zürich: Rascher Verlag, 1955. 266 s. ISBN neuvedeno.

JUNG, C. G. *Člověk a duše*. 1.vyd. Praha: Academia, 1995. 277 s. ISBN 80-200-0543-9.

JUNG, C. G. *Duše moderního člověka*. 1.vyd. Brno: Atlantis, 1994. 380 s. ISBN 80-7108-087-X.

JUNG, C. G. *Psychologie und Erziehung*. 1946. 203 S. ISBN neuvedeno.

JUNG, C. G. *Slova duše*. 1.vyd. Praha: Vyšehrad, 2001. 144 s. ISBN 80-7021-490-2.

JUNG, C. G., WILHELM, R. *Tajemství zlatého květu: Čínská kniha života*. 2.vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. 160 s. ISBN 80-7021-723-5.

JUNG, C. G. *Výbor z díla II. Archetypy a nevědomí*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997. 437 s. ISBN 80-85880-16-4.

JUNG, C. G. *Výbor z díla III. Osobnost a přenos*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1998. 404 s. ISBN 80-85880-18-0.

JUNG, C. G. *Výbor z díla IV. Obraz člověka a obraz Boha*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2001. 506 s. ISBN 80-85880-23-7.

JUNG, C. G. *Výbor z díla IX. Člověk a kultura*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2012. 417 s. ISBN 978-80-85880-70-0.

SHARP, D. *Slovník základních pojmů psychologie C. G. Junga*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, s.r.o., 2005. 171 s. ISBN 80-85880-39-3.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Monika Říhová
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Pojetí člověka v díle C. G. Junga
Název v angličtině:	The Conception of Man in the Work of C. G. Jung
Anotace práce:	Cílem této práce je seznámení se s osobou a tvorbou C. G. Junga, s jeho pojetím člověka a s jeho názory na duši, posmrtný život či náboženství. Zmíněna bude i problematika dobra a zla a další etické aspekty. Závěr práce je zaměřen na využití tématu ve výuce Základů společenských věd a Občanské výchovy.
Klíčová slova:	C. G. Jung, člověk, psyché, náboženství, etika, dobro, zlo, vědomí, nevědomí, posmrtný život
Anotace v angličtině:	The aim of the thesis is to inform about C. G. Jung's creation, his conception of man, Jung's opinion to human soul, after-life or religion. There will be mentioned problems of good and evil and another ethical aspects. The conclusion is intent on use of this topic in tuition of civics.
Klíčová slova v angličtině:	C. G. Jung, man, psyche, religion, ethics, good, evil, consciousness, unconscious, after-life
Přílohy vázané v práci:	žádné
Rozsah práce:	45 stran
Jazyk práce:	český